

**BALKAN SAVAŞLARINDA DÜVEL-İ MUZZAM'IN GÜÇLÜ AKTÖRLERİ:
SAZONOV, POİNCARE VE GREY'İN SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASI "STATÜKO"CU POLİTİKALARI**
**POWERFUL ACTORS OF GREAT STATES IN THE BALKAN WARS:
THE PRE-WAR AND POST-WAR "STATUCO" POLICIES OF SAZONOV, POİNCARE, AND GREY**

FATMA UYGUR*

ÖZ

XIV. yüzyıldan itibaren bir Balkan devleti olarak serpilip büyüyen, XIX. yüzyıla girerken Balkanlar ve Doğu Akdeniz'deki siyasi ve askeri gücü zayıflayan Osmanlıya karşılık, siyasi ve ticari etkinliği artan Avusturya, Rusya ve diğer Düvel-i Muazzam Balkanlarda hâkimiyet kurmaya başlamışlardı. Sazonov küçük Slav devletçiklerinin siyasi gelişimini yönlendirirken, Avrupa'nın doğusu söz konusu olduğunda *statüko* lehinde ifadeler kullanmıştır. Grey'e göre Rusya ile Avusturya arasında her şeyden önce bir anlaşma yapılması *statükoyu* korumak için gerekiyordu. Müdahale ilkesi üzerinde anlaşacaklarsa, Osmanlıya baskı yapmaya gerek olmadığı, dostane arabuluculuk teklif etmenin ve birlikte müzakere temeli oluşturmanın uygun olacağı görüşündedir. Balkanlarla ilgili her meseleden haberdar olan ancak sessiz kalan İngiltere'yi hareket geçiren veya ikna eden Fransa olacaktır. Balkanlar'daki statükonun devamını elzem gören Poincaré'nin gizli anlaşmalar imzalayan Bulgaristan ile Sırbistan'a verdiği ilk tepki Balkanların *statükosü* hakkındadır. Rus-Fransız-İngiliz üçlü kombinasyonunu idealize eden Sazonov, Avusturya-Macaristan ile Almanya'yı ikincil aktörler olarak görürken, savaşın ayak sesleri duyulmaya başlayınca, Rusya ve Avusturya'ya bir tür *Avrupa mandası imtiyazı* verilmesini içeren bir öneriyi gizlice Fransızlara iletmıştır. Berchtold da Osmanlı ile Balkan devletleri arasında savaş çıkarsa mevcut *statükonun* herhangi bir şekilde değiştirilmesini kabul etmeyeceklerini beyan etmiştir. Bu çalışmada Balkanlar, Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın "*Les Affaires Balkaniques/Balkan Meseleleri*" konulu diplomatik belgeler koleksiyonu çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Mandası İmtiyazı, Grey, Poincaré, Sazonov, Statüko.

ABSTRACT

In response to the Ottoman Empire, which had flourished as a Balkan state since the 14th century and whose political and military power in the Balkans and the Eastern Mediterranean had weakened as the 19th century entered, Austria, Russia and other great powers, whose political and commercial influence had increased, began to dominate the Balkans. While Sazonov was directing the political development of the small Slavic statelets, he made statements in favor of the status quo when it came to the east of Europe. According to Grey, first of all, an agreement between Russia and Austria was necessary to preserve the status quo. He is of the opinion that if they are to agree on the principle of intervention, there is no need to put pressure on Turkey and that it would be appropriate to offer friendly mediation and establish a basis for negotiations together. It will be France who will mobilize or persuade England, which is aware of every issue regarding the Balkans but remains silent. Considering the continuation of the status quo in the Balkans essential, Poincaré's first reaction to Bulgaria and Serbia signing secret agreements was about the status quo of the Balkans. While Sazonov, who idealized the Russian-French-British triple combination, saw Austria-Hungary and Germany as secondary actors, when the footsteps of war began to be heard, he secretly conveyed to the French a proposal that included granting a kind of European mandate to Russia and Austria. Berchtold also declared that if a war breaks out between Turkey and the Balkan states, they will not accept any change in the current status quo. In this study, the Balkans are discussed within the framework of the diplomatic documents collection of the French Ministry of Foreign Affairs on "*Les Affaires Balkaniques/Balkan Issues*".

Keywords: European Mandate Concession, Grey, Poincaré, Sazonov, Status quo.

Extended Anbstract

The independence rebellions and crises arosed in the Balkans entered a new phase with the Ottoman-Russian War of 1877-1878. The interests aligned or conflicted of the Great Powers Russia and Austria in the region have been substantial factor in the fate of the Balkan peoples. In 1912, in such a chaotic situation, France, trying to take Britain that seemed to be passive in such a state of chaos implemented a policy of curbing Russia in the Balkans.

In the 19th century, the Ottoman Empire, which was dealing with several internal and external troubles, aimed at carrying out a policy of balance in the international arena while making serious efforts to survive. The Balkan rebellions, which were provoked and organized from outside, were an internal matter of the Ottoman state, but the Great Powers transformed it into an international issue and entered into a competition and power struggle in the name of concert européen/European harmony. They have performed diplomacy, one of the most important tools of this struggle, fervently, uninterruptedly, and sometimes secretly among themselves. While they discussed preserving the status quo in the event of a war in the Balkans, they decided to take a strict position to force the Ottomans to reform the region.

According to diplomatic documents, the trio of French Foreign Minister Poincaré, Russian Foreign Minister Sazonov, and British Foreign Secretary Grey were the most powerful of the Great Powers to change the geographical map of the Balkans. The Austrian (Austro-Hungarian) Foreign Minister Count Berchtold also stood out with his effective policy, while Germany and Italy had relatively little influence. A report dated 1 February 1912 submitted to Poincaré briefly summarized Russia's views on the east of Europe as: France and Russia should probably agree with Britain as well because the German government hiding behind an excuse and Austria following it would affect the balance of power. Although an agreement between Germany and Austria seems difficult, other powers think that both countries should be negotiated. In the Balkans, the danger emerged in Macedonia and Albania According to the Russians, the Turks acted imprudently in Albania as in Macedonia. Whereas they had suppressed the first rebellion by promising some advantages to the tribes.

Upon the escalation of the ongoing rebellions and crises in the Balkans, the so-called assurances of the Great Powers that the status quo would not change even if a war broke out in the Balkans led the Ottoman administration to complacency. Briefly the war started on October 8, 1912, when Montenegro declared war on the Ottoman Empire without waiting for the Allied offensive. And, then Bulgaria and Serbia on October 17, finally Greece declared war on the Ottoman Empire on October 19. Thus, the first phase of the Balkan War began, in which the Ottoman Empire would suffer a complete defeat.

The principle of preserving the regional status quo "no state can claim territory from another state regardless of the outcome of the war", which was repeated over and over again before and after the Balkan wars, almost became an obsession, was not put into practice. Whereas statements to this effect are available in newspapers from the most authoritative mouths of the period, and in diplomatic documents as official letters.

Sazonov, Grey and Poincaré all together believed that the general peace of Europe depended on it, and that they would not sign any treaty that did not commit to the status quo. Since they did not trust each other at all, they did not protect the Ottoman Empire, which they claimed would gain territory by making decisions among themselves, with the principle of status quo upon its defeat. On the contrary, they made severe protests and threats over Edirne, which the Ottomans had recaptured.

According to French diplomatic documents, Sazonov wants to have a prioritized interview between France and Russia on any issue related to the Balkans. In the other words, he wanted a decision to be taken between the Franco-Russian states and then presented to Britain and finally by dictated the decision of the three to the other states. Accordingly, the French and the Russians should examine among themselves the various possibilities that can be envisaged, and even if they do not decide, they should consider what each of them should do in their common interest. Despite Sazonov's proposal, France preferred to act carefully or wanted to give priority to Britain by stalling Russia.

Much mention will be made of a document prepared by Sazonov and delivered to the French Ambassador. This document is a questionnaire-style text, consisting of a set of questions for which answers are requested. This document, which also resembled a declaration prepared in the diplomatic language of the period, was discussed and interpreted in correspondence between the countries. According to this diplomatic document published by the French Foreign Ministry: "It would be desirable to agree on a way of acting and approaching events in anticipation of possible developments. There is a project in case of an internal crisis in Turkey, active action by Austria, and an armed conflict between Turkey and any Balkan state. Accordingly, the practical questions to be studied are: how far should possible events go? Which instruments should be used to influence the direct actors of the above-mentioned possible events? Diplomatic action can be supported by which practical precautions? In this respect, diplomatic moves will be made and all developments in the Balkans will be carried out under the control of the great Powers.

Giriş

Osmanlı Devleti XIX. yüzyıla girerken Balkanlarda ve Doğu Akdeniz'deki siyasi ve askeri gücü oldukça zayıflarken Avusturya, Rusya ve diğer *Düvel-i Muazzam*¹/*grande puissance* yani *Büyük Güçler* Balkanlarda hâkimiyet kurmaya başlamışlardı. 1 Şubat 1553'te bir *Tecavüzî İttifak Muahedesi*² Osmanlı ile ilişkisi kapitülasyonlar çerçevesinde ticaret yoluyla devam eden Fransa ise yavaş yavaş kendini Osmanlı topraklarındaki Hristiyanların hamisi konumunda görmeye başlayacaktır. Bu süreçte Habsburg üstünlüğüne karşı Osmanlı ittifakı Fransa'nın vazgeçilmez geleneksel bir siyaseti *politique générale* olarak devam edecektir.³

XIX. yüzyılın sonlarına gelince İngiltere, Rusya'nın Avrupa'da söz sahibi olmasını kendi çıkarları açısından hiç istemeyecek bu yüzden Osmanlı Devleti'ne destek verecektir. Fransa da benzer bir sebeple Avrupa *güçler dengesinde* yerini korumak kararındadır. İngiltere ve Fransa prensipte Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını istememektedirler. Öte yandan Otto von Bismarck (1815-1898) 30 Eylül 1862'de Prusya Temsilciler Meclisi bütçe komitesine yaptığı ünlü *Demir ve Kan* konuşmasında *Realpolitik*'in özünü mealen *Zamanımızın büyük sorunlarına sözle veya çoğunluk oylarıyla karar verilemez -ki bu 1848 ve 1849'un büyük hatasıydı- demir ve kanla karar verilecektir* şeklinde ifade etmiştir. Prusya önce 1866 Avusturya savaşı ve sonra da 1870 Fransa-Prusya savaşından galip çıkacak ve siyasi birliğini tamamlayarak Düvel-i Muazzam kervanına katılacaktır.⁴

İngiliz Muhafazakâr Partisi lideri Benjamin Disraeli (1804-1881), 9 Şubat 1871'de yaptığı bir konuşmada, Alman birliğinin Avrupa'daki güçler dengesini yani 1815 *Viyana Kongresi*'ni tamamen alt üst ettiğini ve bu çalkantıda asıl kaybedenin İngiltere olduğunu açıklayacaktır.⁵ Sedan savaşıyla tutsak düşen III. Napolyon'dan sonra kıta Avrupa'sında gücü törpülenen Fransa, güçlü birleşik bir Alman İmparatorluğu'nun yükselişine şahit olacaktır. Almancadan dünya siyasetine çevrilen *Weltpolitik*, Almanya'nın XIX. yüzyılın sonlarında II. Wilhem (1859-1941)'in önderliğinde benimsenen diplomatik doktrininin adı olarak özellikle sömürge meselelerinde daha talepkâr ve hatta intikamcı olan bu yaklaşım, önceki yaklaşımın yerini alacaktır. Yani *demir şansölye* Bismarck'ın somutlaştırdığı *Realpolitik*'in yerini Wilhem'in otokratik iradesi nedeniyle 1890'da yeni şansölye Leo von Caprivi (1831-1899) alacaktır. Böylece *Avrupa güç dengesi rekabeti* bütün hızıyla devam edecektir. Bu devletlerin önemli yayılma alanlarından biri de Balkanlar olacaktır.

Balkanlardaki ulusçuluk hareketi önce kiliseden sonra tüccar-burjuvaziden daha sonra köylülerden ivme kazanacaktır.⁶ Bunun karşısına bir toplum düzeni olarak *Osmanlılık* konulsa da halkları toplayıcı bir *ideoloji* olamayacaktır.⁷ Buna mukabil Ortodoks kilisesi ulusçuluk ideolojisini etkin hale getiren ulusal teşkilatlar tesis

¹ *Büyük güç* terimi ilk kez Napolyon sonrası dönemde Avrupa'nın en önemli güçlerini temsil etmek için kullanılmıştır. Yani *Büyük Güçler Avrupa Uyumunu oluşturarak savaş sonrası anlaşmaların ortaklaşa uygulanma hakkını* talep etmişlerdir. Bu bağlamda *Büyük Güçler* karakteristik olarak askeri ve ekonomik gücün yanı sıra diplomatik ve yumuşak güç etkisine de sahip idiler. Osmanlı siyasi literatürüne son dönemlerde giren bu kelime; İngiltere, Rusya, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'yı kast ederek *Düvel-i Muazzam* olarak kabul görmüştür. Her biri bağımsız, kendi menfaat ve çıkarına göre şekillenen altı hükümetin pek çok durumda menfaat ve görüşleri ayrı olabiliyordu. Birbirine hiç güvenmedikleri için aralarında sürekli bir işbirliğinden söz edilemezdi. Kaldı ki acil bir eylem gerektiren durumlarda bile etkili bir işbirliğine girmeleri zor olmuştur. Bu çalışmada kullanılan Fransız diplomatik belgelerinin kahir ekserisi bu duruma örnektir. Ayrıca *Büyük Güçlerden Rusya-Fransa ve İngiltere* üçlü işbirliği öncelenirken *Avusturya-Almanya* ikilisi müttefik olarak arka planda kalmıştır. İtalya ise adı geçen devletlere nazaran pek zayıf bir aktör olarak görülmüştür. Bkz. (MAE) Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914. De janvier 1912 à l'armistice de Tchataldja (3 décembre 1912). Tome I, Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCXXII.

² İsmail Soysal, "Türk - Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi," *Bellekten*. Cilt 3, Sayı 5, 6 (1953), 63-94; Nihat Karaer, "Paris'te İlk İkamet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı- Fransız Diplomasi İlişkilerinin Genel Seyri", *OTAM*. 28, Güz, (2010): 65-85, 69-70.

³ Fransızca deyim: iki devlet "*Politique générale*" üzerinde genellikle uyum içinde bulunmuşlardır. İsmail Soysal, "Türk - Fransız Siyasal İlişkileri (1921 - 1984)", *Bellekten*. 47 sayı 188 (1983): 959-1044, 959.

⁴ <https://www.jstor.org/stable/1404857?seq=3>, Erişim 20 Ekim 2023; 1870'de İtalya siyasi birliğini sağladığında Avrupa siyasetinde *ikinci derecede* bir devlet olmuştur. Armaoğlu'na göre, İtalya ancak Akdeniz'deki durumunu güçlendirdikten sonra yani 20. Yüzyılda birinci derecede bir devlet olarak dünya tarihinde rol oynayacaktır. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi ((1789-1914)*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010, 438.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Mithat Aydın, "İngiliz-Rus Rekabeti Ve Osmanlı Devleti'nin Asya Toprakları Sorunu (1877-1878)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 38 (2008), 253-288, 256.

⁶ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, 57.

⁷ Meşrutiyet fikrine dayanan Osmanlılık, Genç Osmanlılar Cemiyetinin aydınları tarafından Abdülaziz devrinden beri kabul görmüştür. Kanuni Esasinin ilanı, parlamentonun kurulması Osmanlılık fikrinin zaferidir. Osmanlı tebaasını din ve mezhebe göre ayırmaksızın hepsinin Osmanlı olduğu, kanun önünde hak ve vazife yönünden eşit olduğu fikridir. Tebaa yerine "Osmanlı milleti" kavramının kullanılması etnolojik manada olmasa bile siyasi manada kullanıldığını göstermektedir. Dönemin matbuatı Osmanlılık ideolojisini çeşitli manalarda açıklamıştır. Osmanlı-Rus Harbi meşrutiyete dayanan Osmanlılık fikrini zayıflatırken Balkanlarda yaşayan Hristiyanların Müslümanlara karşı katliamları devletin Müslüman kesiminde bu fikri karşı reaksiyon geliştirmiştir. Daha sonraki olumsuz gelişmeler Abdülhamid tarafından bahane edilerek meclis

etmekte öncü rol oynayacaktır. Kilise Balkan ulus-devletin ilk *siyasal aygıtı* olunca 1834'te milli kilisesini kuran özerk Sırbistan bağımsız Yunanistan'ı takip etmiştir. Ortodoks cemaatin merkezi konumundaki İstanbul patrikhanesine rağmen bir avuç Bulgar aydını Bulgar milliyetçiliğinin temel taşı olan Bulgar Eksarhlığını kuran fermanı elde etmişlerdi. Slav milliyetçileri de evrensel Yunan Patrikhanesini *Türklerin aracı* olmakla suçlayan bir propaganda yürütmüşlerdi. Böylece dinsel kimlikleri *etnik-siyasal kimlikler* haline dönüştüren *milli kiliseler* ortaya çıkmıştır. Artık etnik özelliklerin dinin bir parçası olmak yerine *din* etnik özelliklerin bir parçası haline gelmiştir.⁸ Bu bilinçlenme sürecinde Balkan halklarının aydınlarının Batı Avrupa'yla ve Rusya ile teması süreklilik arz etmiştir.

Öte yandan Balkanlarda yaşanan herhangi bir hareketlik Düvel-i Muazzam'ın öncelikle ve özellikle ilgi alanında olması kaçınılmazdı. Söz konusu devletler bölgede tek başına hareket etmek yerine gizli veya açıktan birtakım ittifaklar peşinde olmuşlardır. Mesela Rusya ile ittifaka özel önem vermesine rağmen Fransa, İngiltere'yi hep yanında görmeye çalışmıştır. Adeta İngiltere'siz karar almamaya çaba sarf etmiş ve Rusya'yı denge unsuru olarak görmüştür. Rusya ise genellikle Fransa'nın onayına muhtaç kalmış, önce iki ülke arasında yani Rusya-Fransa arasında karar almak daha sonra bunu İngiltere'ye onaylatmak istemiştir. Fakat Fransa, böyle durumlarda Rusya'yı oyalayarak İngiltere'yle birlikte hareket etmek mecburiyeti hissetmiştir. Fransa *Doğu* hakkında Osmanlı'nın bütünlüğü ve Balkanlar'daki *statükonun* devamını elzem görmekteyken savaşın sonunda bu politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Avrupa Uyumunu Koruma Politikası

Avrupa XVII. yüzyıldan beri kendi aralarında denge politikası *-European State System/ Système d'équilibre des états européens-* içindeydi. Osmanlı bu denge politikası içine fiilen girmesine rağmen resmen kabul edilmemiştir. Tuhaf bir biçimde Osmanlı toprak bütünlüğünü savunanlar ile Osmanlı topraklarını işgal etmeyi bir saplantı haline getiren devletler bu görüşte birleşmişlerdir. *Metternich sisteminin*⁹ vücut bulduğu 1815 Viyana Kongresi¹⁰ Avrupa diplomasisinde bir *Şark Meselesi/Doğu Sorunu* ortaya çıkarmıştı.¹¹ Özellikle XIX. yüzyıl Avrupa diplomasisinin temel gündem maddesi Şark Meselesi olmuştu. Avusturya İmparatorluğu, Prusya Krallığı, Rusya

kapatılınca bu ideolojiyi savunacak ne bir cemiyet ne de bir siyasi teşekkül olmadığı için iveme kazanamamıştır. Hatta Genç Osmanlıların arasındaki derin çatlaklar da işin cabasıdır. Geniş bilgi için bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861-1876*. Cilt VII. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011, 297-315.

⁸ Bu süreçte halkların konuştuğu dilin de milliyetçi siyasi örgütlenmelerde önemine de vurgu yapan Karpat konuyla ilgili teferruatlı bilgiler vermiştir. Zamanla Türk kavramı (Müslümanlık) zulüm ile eşitlendiği için bu kez Balkan halklarını milliyetçiliğe sürükleyen bir ateş haline gelecektir. Yani sözde *Türk boyunduruğundan* kurtulmak asıl hedef haline gelecektir. Bu çalışmanın kapsamı dışında kalan bu önemli konu için bkz. Kemal Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2021, 36, 39.

⁹ Kont, Metternich-Winneburg-Beilstein'in ikinci prensi (1773-1859) Viyanalı bir diplomattır. Avusturyalı bir devlet adamı. Fransız Devrimi'nin neden olduğu ayaklanmalar karşısında Avrupa'daki Eski Rejimin bekçisi veya Fransızların deyimiyile Avrupa'nın jandarması idi. Hayatını Avusturya'nın çıkarlarını *güçler dengesi* kavramıyla uzlaştırmaya adanmıştır. *Le Drapeau: journal quotidien révisionniste*, 24. 07.1894.

¹⁰ Avrupa'da statükoyu korumak için 18 Eylül 1814'ten 9 Haziran 1815'e kadar Viyana'da düzenlenen büyük Avrupa güçlerinin diplomatik temsilcilerinin katıldığı bir konferanstır. Avrupa haritasını yerle bir eden Napolyon savaşlarından sonrası Avrupa'nın yeniden yapılanmasında en önemli rolü, aynı zamanda kongre başkanlığı görevini de yürüten Metternich oynamıştır. Bu yüzden Metternich sistemi olarak da bilinen Kongrenin nihai kararları, İngiltere (Birleşik Krallık), Rusya, Avusturya ve Prusya tarafından belirlenmiştir.

¹¹ Şark Meselesi; Rusya, 1815 Viyana Kongresinde Question d'Orient-Şark Meselesi deyimini ortaya atarak Avrupa'nın diplomasisinde çok kullanılacak bir argüman yaratmıştır. Bu deyim sonraları Osmanlıyı paylaşmak şeklinde tezahür etmiştir. Avrupa diplomasisinde önce; Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumak, XIX. Yüzyılın sonlarına doğru ise Osmanlı Avrupasını paylaşmak, XX. yüzyılda ise artık Osmanlı'nın bütün topraklarını bölüşmek olarak kullanılmıştır. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 160; Fransa Şark Meselesinde emperyalist bir devlet olarak Doğu'daki her paylaşımından daha fazla pay alabilmek için çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Örneğin: *La Société Orientale de France*, Fransa Şark Cemiyeti olarak Türkçeye çevirebileceğimiz bu cemiyet Paris'te 1842 yılında yasaya göre oluşturulmuş ve yetkilendirilmiştir. Fransız Milli Kütüphanesi arşivlerinde bulunan cemiyetin kuruluş felsefesini aktaran 26 sayfalık belge kısaca şöyledir: Şark Cemiyeti esas olarak bugünle ilgilenerek, çalışmalarını gelecekte de faydalı kılmaya çalışacaktır. Şark Cemiyeti bilimsel bir topluluktur; saf ve soyut bilimle sınırlı değil, uygulamalı bilim de istiyor, çünkü modern Doğu'yu keşfetmek ve onun keşfini kolaylaştırmak, Fransız çıkarlarını ve Doğu'daki Hıristiyan nüfusları savunmak amacıyla kurulmuştur. Bu hedef gerçekten millidir. Bilim yelpazesine, coğrafya, doğa tarihi ve etnografya çalışmaları, çağdaş Doğu tarihinin incelenmesi, dinler, yasalar ve kurumlar, ahlak ve geleneklerin gözlemlenmesi, edebiyat ve bilimin takdir edilmesi ve son olarak endüstrilerin sunumu eklenecektir. Rusya, şizmatik Yunan Kilisesi'ni temsil ediyor ve koruyor, İngiltere, Protestan cemaatlerinin gelişmesini, ilerlemesini hazırlıyor ve destekliyor; Fransa ise Katolik prensibini ve *En Hıristiyan Kral*'ın korumasına güvenmeye alışmış olan Hıristiyan halkını temsil ediyor ve bu durum daima desteklenmelidir. *Doğu'da Katolik çıkarları ile Fransız çıkarları birdir*. Bu koruma sadece bir görev değil aynı zamanda bir haktır. "1843 bütçesi (dışişleri bölümü) Fransa'ya diyor ki, Doğu'daki Katolik dinini koruma *hakkım* Fransa'ya devretmiştir; Fransa bu misyonu yerine getirmenin hiçbir yolunu ihmal etmemeli! Bir görev ihmal edilir ama bir haktan kim vazgeçmek ister." *La Société Orientale de France. Société orientale de France fondée à Paris en 1841 reconnue et autorisée par décision des ministres de l'intérieur et de l'instruction publique*. Paris: Editeur, J. Rouvier 1853. J. Rouvier (Paris) 1853

İmparatorluğu ve İngiltere (Birleşik Krallık) ve Fransa Krallığı'nın 1818'de Kutsal İttifak'a katılmasıyla bu *pentarşinin* diplomasisi, Avrupa kıtasının, Napolyon savaşlarının sona ermesinden Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesine kadar süren göreceli bir barış döneminde derin bir dönüşüme endüstriyel devrimden kaynaklanan güçlü ekonomik kalkınmaya geçmesine olanak sağladı.

Avrupa uyumu bağlamında İspanya'da 1823'te liberallerin önderlik ettiği bir halk ayaklanması ve bir anayasanın kabul edilmesi ardından Fransa tarafından Kral VII. Ferdinand'ı yeniden tahta çıkarmak için başlatılan bir kampanya örnek olarak verilebilir. Böylece *Viyana Kongre sistemi* çerçevesinde İspanya yeniden mutlak monarşiye dönmüştür. İkinci örnek ise Osmanlı-Kavalalı mücadelesidir. Mısır-Osmanlı Savaşı (1839-1840) sırasında Düvel-i Muazzam, Mısır'ın imparatorluk hırslarını yenmek ve Osmanlı gücünün çöküşünü önlemek için müdahale etmiştir. Bu özellikle yine Fransa'nın bir hedefidir. Bir başka örnek ise, çeşitli güney eyaletlerinin Hollanda Kralı I. William'a karşı ayaklanıp ayrıldıklarını ilan ettiği Belçika Devrimi (1830) sırasında, Fransa, Fransızca konuşulan kısmı ilhak etmeyi düşünmüş, ancak Hollanda Kralı I. William'ın itirazı ve İngiltere'nin baskısı karşısında vazgeçmiştir. Yine çarpıcı bir örnek olarak, 1848'den 1851'e kadar Danimarka, Schleswig Dukalıkları ve Holstein Dukalığındaki Alman milliyetçi hareketini bastırdı (Birinci Schleswig Savaşı). Büyük Britanya'nın baskısı altında Prusya, iki dukalıktaki Alman ayaklanmasına verdiği desteği geri çekmek zorunda kaldı ve beş büyük güç tarafından imzalanan Londra Antlaşması (1852) *statükoyu* korumuştur.¹²

Kırım Savaşı (1853-1856) patlak verdiğinde *Viyana Kongre sistemi* zaten birçok krizin üstesinden gelmişti.¹³ Rusya ile Osmanlı arasında yeni bir çatışma başlayınca Fransa ve İngiltere Osmanlı'nın yardımına koşarak Rusya'ya karşı savaşmışlardır. Özellikle Kırım yarımadasında yıllarca süren çatışmaların ardından savaş, *statükonun* yeniden sağlanmasıyla sona ermişti. Rusya, işgal ettiği Osmanlı'nın Tuna Beyliklerinden vazgeçmek zorunda kalmıştı. Bu sistemin sonunu getiren siyasi hadiseler ise III. Napolyon'un politik hataları olacaktır. 1865'te Bismarck'ı Avusturya ile çatışmaya girmeye teşvik ettiğinde Alman devletleri üzerinde nüfuz kazanmayı ve *yardımsızca tarafsızlığı* nedeniyle Batı Almanya'da Lüksemburg gibi belirli bölgeleri ele geçirmeyi umuyordu. 1866 yazındaki Avusturya-Prusya Savaşı şaşırtıcı derecede hızlı bir şekilde Prusya'nın zaferiyle sona erdi. İlhak yoluyla veya Kuzey Almanya Konfederasyonu'na entegre olarak tüm Kuzey Almanya'nın kontrolünü ele geçiren Prusya Fransa'nın ana düşmanı haline gelivermiştir.¹⁴

1867'deki Lüksemburg krizi de dâhil olmak üzere birçok Fransa-Prusya diplomatik krizinden sonra Fransa, 19 Temmuz 1870'te Prusya'ya savaş ilan ederken güney Almanya eyaletlerinin kendi safında yer alacağını hayal etmiştir. Oysaki Prusya'nın safına katılmışlardır. Savaşı kaybeden Fransa'dır. Birkaç yıl içinde Prusya/Almanya, İngiltere ile Rusya arasındaki yarı-hegemonik Avrupalı güç olarak Fransa'nın yerini almıştır. 1867'deki Avusturya-Macaristan uzlaşmasıyla *Avusturya-Macaristan haline gelen Avusturya*, en fazla ikinci kategorideki büyük güçtür artık. Aynı zamanda İtalya (altıncı) büyük güç konumuna yükselir. Daha sonra Düvel-i Muazzam arasında çeşitli düşmanca ittifak sistemleri oluşacaktır. Üçlü İttifak gibi birden fazla ittifaklar oluşturularak Avrupa dengesi yeniden değişecek ve artık emperyalizm¹⁵ (1870-1914) yeni rekabetleri alevlendirecektir.¹⁶

Düvel-i Muazzam Balkanlarda, Balkan Ligi ve Statükosu

XX. yüzyıla girerken Rusya, Kırım Harbi'ndeki mağlubiyetinden yaklaşık yirmi yıl sonra Balkanlara geri dönmüştü. Britanya, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya önemli bir güç olarak zaten Balkanlarda

¹² Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 2010, 441-442.

¹³ Antonin Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la clôture du Congrès de Berlin (1814-1878)*. Tome I, Paris: Félix Alcan, 1891, 69.

¹⁴ Fransa, bundan sonra Almanya karşısında ezeli rakibi İngiltere'ye daha çok yanaşacaktır. Zira İngilizleri yine rakip olarak görürken Almanları korkunç *canavar* olarak nitelendirecekler. Hatta Fransa Sykes-Picot (1916) anlaşmasını Almanya'ya karşı bir *garanti* olarak planlarken İngiltere'ye karşı ise bir güvence olarak öngörmüştür. *Bulletin quotidien de Presse Étrangère*, 5 Septembre 1919.

¹⁵ "Emperyalizm tanımı da sadece emperyal toprak kazanımları ya da yayılmacılıkla sınırlı kalmamakta, iktisadî, kültürel gibi diğer dolaylı tahakküm yollarını da tazammun etmektedir." Bürüngüz, Mehmet Refik. *Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sömürgecilik ve Emperyalizm Algısı*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2013, s. İx.

¹⁶ Jules Cambon'nun kitabı *Le Diplomate*'da savaştan buyana eski uluslararası antlaşmalara yönelik geriye dönük eleştiriler yapan politikacılarla hoş bir şekilde şakalaşır: "Bu Avrupa dengesi tabiri artık geçerli değil. Bunun nedeni bunun büyük önemini anlamamamızdır. Bu sözcük moda değilse de uluslararası bir dengeye duyulan ihtiyaç devam ediyor. 1914 öncesinde var olan iki ana Avrupa grubu ciddi ve sık görülen tehditlere karşı barışı korumayı uzun süre başarmıştır, çünkü bunlar birbirlerini dengelemiş güç eşitliği onlara çatışma korkusu vermiştir. Raymond Poincaré, *Au service de la France: neuf années de souvenirs, L'union sacrée, 1914*. Paris: Librairie Plon, 1927, 4; "Fas, Bosna-Hersek bunalımları ile Trablusgarp ve Balkan Savaşları, iki blok arasındaki ilişkileri bu şekilde kopma noktasına kadar getirmesine rağmen, bloklar arasındaki denge, silahlı bir savaşın çıkmasını bir süre daha önledi. Fakat bu durum da, ancak 1914 yılında kadar sürdü". Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1994*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995, 306.

söz sahibidirler. Şüphesiz Şark Meselesi olgusu görünüşte engellenemeyecek bir süreci takip etmiştir; Rus İmparatorluğunun sürekli yayılması ve Osmanlıların devamlı geri çekilmesi. Balkan milletlerinin bağımsızlığına ve 1914 kriziyle sonuçlanacak bir dizi karışıklığa yol açmıştır.¹⁷

Osmanlı vilayetlerinde; Bosna, Hersek ve Bulgaristan'da isyanlar patlak verdi (1875-1876). Sırbistan ve Karadağ'ın askeri müdahalesi, Avusturya'nın diplomatik manevraları ve Bulgaristan'da Türklerin öldürülmesi şiddetli bir Osmanlı misillemesine yol açmıştı. Fakat bölgede Avrupa'nın en güçlü iki siyasi başat gücü olan Fransa'nın Almanya'ya karşı duyduğu nefret ve Rusya'nın boğazlara karşı duyduğu saplantılı özlemi kendini belli edecektir. Beri taraftan, 1894 ile 1906 yılları arasında Fransa'yı avucuna alan ünlü Yüzbaşı Dreyfus olayında "Fransa'daki liberal ve liberalizm karşıtı tutkuların hâlâ bir *modus vivendi*¹⁸ bulamadığı"¹⁹ bir dönemde Balkanlar Fransız entelijansiyasının ilgi alanındadır.

Balkanlardaki Osmanlı gücü geriledikçe, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ'da ayrı bağımsız kiliseler kurulmuştu.²⁰ Bunlar kendi milli meclisi veya piskoposunun yönetimi altındaydı. Bu sebeple milli kiliseler gelişmekte olan Balkan uluslarının kimliği için önemli birer odak merkezi haline gelmişlerdir. "*Balkanların etnik mozaïği, ne yazık ki sabit ulus devletlerin yaratılmasını engelledi. "Balkanlaştırma", siyasi parçalanma, dar kafalı ulusçuluk ve şiddetli kavgalar için çok kullanılan bir deyim haline geldi. Yirminci yüzyılın başlarındaki üç Balkan Savaşında, vâris Hıristiyan devletler kendi aralarında geri çekilen Türklere karşı olduğu kadar istekle savaştılar.*"²¹

Balkanlar stratejik konumundan dolayı emperyalist devletlerin güç mücadelesi üzerinden politika geliştirilen bir bölgeydi. Sömürge sisteminin sürekliliği ve güvenliği için bu bölgelerin kontrolünü eline almak isteyen Düvel-i Muazzam'ın şöhretli aktörleri ülkelerinin Balkan politikasını belirleyerek yön veriyorlardı. 1910'dan 1916'ya kadar Dışişleri bakanı olarak görev yapan Rus devlet adamı diplomat Sergey Sazonov (1619-1927) bu sürecin dominant aktörlerindendir. Sazonov, Sırbistan ile Bulgaristan arasında uzlaşmayı teşvik ederek bu iki ülke arasında 1912 yılında bir antlaşma imzalanmasını sağlamıştır. Ayrıca Yunanistan ile Karadağ bir anlaşma imzalamış böylece bu dört ülke arasındaki anlaşmalar *Balkan Ligi*²² oluşturmuştur.

İlk adım, 13 Mart 1912'de Sırbistan ile Bulgaristan arasında gizli bir savunma ittifakının imzalanmasıydı; bu ittifakın kapsamı 12 Mayıs 1912'ye kadar tam bir askeri ittifaka dönüşecektir. Bu ittifak yalnızca Osmanlıya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı koruma sağlamayı amaçlamıyordu aynı zamanda bölgelerin paylaşımı söz konusuydu. Buna göre Üsküp'ün kuzeyindeki Makedonya, Sancak ve Kosova Sırbistan'a verilecek, Orta Makedonya, Trakya ve Ege kıyıları Bulgaristan'ın payına düşüyordu. Diplomatik izolasyondan kurtulan ve Epir ve Selanik'i yeniden ele geçirmek isteyen Yunanistan, 29 Mayıs 1912'de bir antlaşma imzalamadan önce Bulgaristan ile savunma ittifakı için müzakerelere başlamıştı. Kısa süre sonra Karadağ Krallığı da ittifaka katılarak bu ligi oluşturdu. Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarını ele geçirmeyi amaçlayan bu ittifaklar ağının her ucunda Rus yayılcılığının yürütücüsü Sazonov vardır.

Yepyeni bu ittifak diğer büyük devletlerin gözünden kaçmayacaktır. Böylece, Rusya'nın *Birliğe* verdiği destekten ve bölgedeki çok büyük nüfuzundan endişe duyan Fransa'nın Balkan politikasına, III. Cumhuriyet'in en büyük siyasi karakterlerinden biri olan Konsey Başkanı ve aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Raymond

¹⁷ Deliorman-Varna'dan Tuna'ya kadar Osmanlılar gelmeden önce bile gerçek bir Türk yurdu idi. 1878'e gelinceye kadar da Türk yurdu olarak kalmıştır. Nihayet İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya bölgeyi Osmanlıdan kopararak milli teritoryal devletler kurmuştur. Şüphesiz Balkan yarımadası artık Büyük Devletlerin menfaatine göre şekillenmişti. Nitekim bölgenin demografik yapısına bakılmadan sınırlar çizilince her biri bir tarafa savrulan Balkan halkları de huzursuz olmuştur. Aslında Şark Meselesi bağlamında Osmanlı Devletini Balkanlardan atmak ve Balkan topraklarını ganimet gibi bölüşmek gayesiyle planlanan Balkan Savaşları da çözümsüzlüğü daha da artıracaktır. Fatma Uygur, *Fransız Diplomatik Belgelerinde Balkanlar 1912-1913*. İstanbul: Hiperyayın, 2023, 9.

¹⁸ *Modus vivendi*, kelimenin tam anlamıyla "hayat tarzı" anlamına gelen Latince bir ifadedir. Hukuki olarak ise anlaşmazlık halindeki iki tarafın bir duruma uzlaşmasına, yani uzlaşmaya varmasına imkân tanıyan bir anlaşma olarak tanımlanabilir. https://fr.wikipedia.org/wiki/Modus_vivendi Erişim 12. 12. 2023.

¹⁹ Davies, *Avrupa Tarihi*, 851.

²⁰ İttihat Terakki yönetimi 3 Temmuz 1910'da Kiliseler Kanunu çıkardı. Bununla "ihtilafı kilise, mektep ve mukaddes yerlerde hangi unsurun nüfusu çok ise ona aittir" esasını kabul etmesiyle beraber Balkan devletlerinin arasında en büyük sorun halledilmiş oldu. Böylece Osmanlıya karşı ittifak kurabildiler. <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/balkan-harbi/> Erişim 20. 09. 2023.

²¹ Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, Çev. Ed. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, (?) 870- 880?

²² Balkan Ligi, Birinci Balkan Savaşı sırasında Sırbistan Krallığı, Karadağ Krallığı, Yunanistan Krallığı ve Bulgaristan Krallığını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birleştiren ittifakın adıdır.

Poincaré (1860-1934) Paris'te Quai d'Orsay²³'de yön verecek ve süreci götürecektir. Poincaré de bir takım faaliyeti engellemeye çalışan ve Osmanlı Hıristiyanlarının lehine iç reformlar öneren İngiltere ile ittifak kurmaya karar vermiştir. Almanya ise, Rusya'nın etkisi altında güney Slavları bir araya getiren büyük bir devletin ortaya çıkmasını istemeyen Osmanlı İmparatorluğu'nu ve Avusturya-Macaristan'ı sıkı bir şekilde desteklemiştir. Poincaré, 28 Ocak 1912'de Londra'daki Fransız Büyükelçisi Paul Cambon'a gönderdiği bir yazıda, İngiliz Dışişlerinden sorumlu, oldukça tecrübeli politikacı Edward Grey (1862-1933) ile gizlice görüşmesini talep etmiştir²⁴. Böylece Sazonov karşısında Grey'in desteğini almaya çalışan Poincaré Almanya'nın ve Avusturya-Macaristan'ın da desteğini kazanmaya çalışacaktır.

3 Şubat tarihli yazıda olduğu gibi Grey, Balkanlarla ilgili meselelere, çıkarları Rusya'nın Balkanlar'daki çıkarlarıyla iç içe olan ve onsuz yapılacak her türlü girişimi engelleyebilecek Avusturya dışında, yaklaşmanın imkânsız olduğunu ve İngiltere'nin sonuç alamayacağı bir görüşmeye katılmasına gerek olmadığını düşünmektedir.²⁵ Grey'e göre Rusya ile Avusturya arasında her şeyden önce bir anlaşma yapılması gerekmektedir. Alman Hükümeti ve onu takip eden Avusturya ise güç dengesini etkileyecektir. Aslında Almanya ve Avusturya arasında bir anlaşma zor gibi görünse de diğer güçler her iki ülkeyle de görüşmek lüzumunu hissetmektedirler. Üstelik Makedonya'da ve Arnavutluk'ta durumlar tehlike arz etmektedir. 1908'de birçok grubun itirazına rağmen Bosna -Hersek'i iki taca müşterek bağlı olarak ilhak edilmesine ön ayak olan Avusturya-Macaristan Hariciye Nazırı Kont Aehrenthal (1854-1912)'in görevden alınması Balkanlardaki kaotik ortamın bir başka habercisidir.

Sazonov'un Anketi: *Diplomatik Nabız Yoklama*

Sazonov tarafından hazırlanan, Fransa büyükelçisine verilen bir belgede anket tarzında bir takım sorular sorulmuş ve bazı konularda görüş istenmiştir. 14 Şubat 1912 tarihli dönemin diplomasi diliyle hazırlanan bir yazı devletlerarasındaki resmi veya gayri resmi yazışmalarda tartışılmış ve yorumlanmıştır. Fransız Dışişleri Bakanlığı'nın yayınladığı bu diplomatik belgeye göre; Osmanlıda bir iç (Hükümet krizi) krizi; Avusturya'nın aktif adım atması (Sancak meselesi ve Arnavutluk); Osmanlı ile bir Balkan gücü (Karadağ, Yunanistan, Bulgaristan) arasında silahlı bir çatışma yaratılması istenirken üzerinde çalışılması gereken pratik sorular şunlardır: Olaylar ne kadar ileri gitmeli? Muhtemel olayların doğrudan aktörlerini etkilemek için hangi ahlaki araçlar kullanılmalı? Diplomatik eylemler pratik tedbirlerle desteklenmeli mi?²⁶ Bu ve benzeri görüşler Düvel-i Muazzam'ın büyükelçileri ve kor diplomatları arasında baş döndürücü bir hızla birbirlerine iletilecektir. Bu önemli sualler üzerinden Şark Meselesinin çeşitli olasılıkları, görüş alışverişleri ve ihtiyatlı yaklaşımları söz konusudur.

Avrupa dengesinden başka bir şey düşünmeyen Poincaré, Grey'i gelişmelerden haberdar etmeyi ihmal etmemiştir. Sazonov, Balkanlarda Rusya'dan habersiz hiçbir anlaşma veya aktivite kabul etmeyeceğini belirtmesine rağmen gelişmeler karşısında Fransa'ya danışma kararı vermiştir. Adeta her konuda her zaman Fransa'yı yanında görmek istemiştir. Fransa ise henüz Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü ve Balkanlardaki statükoyu hararetle savunmaktadır. Osmanlıdaki iç kriz ve Yeni Pazar Sancağı-Arnavutluk meselesi²⁷ 1 Nisan 1912 tarihli yazıda ele alınırken iki Balkan devletinin; Bulgaristan ve Sırbistan'ın gizli ikili anlaşmalar yaptığı

²³ Fransız Dışişleri Bakanlığı konutunun bulunduğu bölgedir. Diplomatik belgelerde dışişleri bakanlığı anlamında "Quai d'Orsay" ifadesi kullanılmaktadır. MAE Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques Affaires de Macédoine 1903-1905. Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCCV.

²⁴ Balkanlarla ilgili krizlerde Sazonov'un Poincaré'ye yaptığı bütün teklifleri veya Poincaré'nin Rus istihbaratından aldığı önemli bilgileri öncelikle Grey'e gizlice iletildiğini görmek mümkündür. MAE, Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914. De janvier 1912 à l'armistice de Tchataldja (3 décembre 1912). Tome I, Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCXXII, 3-5.

²⁵ MAE, Documents Diplomatiques, 6.

²⁶ MAE, Documents Diplomatiques, No:12, 9; Uygur, Balkanlar, 82.

²⁷ 1878 Berlin Antlaşmasının 25. maddesine göre, Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan'ın geçici işgaline bırakılır, Yeni Pazar'da Avusturya asker bulundurabilecektir. Bu durum Sırbistan ve Karadağ'ı rahatsız etmiştir. Adı geçen devletlerin büyüme hayallerinde Yeni Pazar vardır. 1878'den itibaren zaman zaman Avusturya-Macaristan ile Sırbistan-Karadağ'ın çatışmalara girmesi Balkanlarda karışıklığa sebep olur. Yeni Pazar'ın önemi büyüktü zira Avusturya elinde bulunan bu bölge sayesinde Sırbistan ve Karadağ'ı birbirinden ayırabilmekteydi. Yani Yeni Pazar Sırbistan ve Karadağ arasında tampon bir bölge vazifesi görmektedir. Sırbistan ve Karadağ ise aralarında kalan bu bölgeyi ele geçirerek büyük Sırbistan hedeflerini gerçekleştirmenin peşindeydi. 5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı üzerine Rus desteğini alan Sırbistan ve Karadağ, Yeni Pazar sancağının sınır boylarında silahlanma, propaganda yapma, keşif heyetleri bulundurma gibi bir takım faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bölge 1908 ve 1909 yılları arasında kaotik bir haldedir. Balkan Savaşı'nın sonucunda 1913'te Bükreş Antlaşması imzalanacak ve Yeni Pazar sancağı Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak Sırbistan ile Karadağ arasında taksim edilecektir. Memet Yetişgin, Ömer Fatih Başkan, "Yeni Pazar Sancağı Üzerinde Avusturya-Macaristan, Sırbistan Ve Karadağ'ın Hâkimiyet Mücadeleleri (1878-1909)" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 118 Sayı: 232 (2018): 9-32, 11.

bilgisi Sofya ve Belgrad'daki büyükelçilere gönderilir. Bu haberi Rusya'dan alan Fransa kontrol etmek için elçilerini uyarmıştır. Poincaré'ye göre, adı geçen Balkan devletleri saldırı durumunda birbirlerine yardım edecekler ve Balkanlardaki statüko böylece korunmuş olacaktır. Ancak statükoya ilişkin taahhüt olup olmadığı veya mevcut statükonun bozulması durumunda Rusya'nın ikinci bir statüko taahhüdü içerip içermediğinin bilinmesi gerekmektedir. Bu konuda diğer Düvel-i Muazzam'ın yaklaşımını öğrenmek ve ona göre politika belirlemek için Paris çıkışlı çok sayıda gizli telgrafların çekildiği görülmektedir.²⁸

3 Nisan 1912 tarihli Sofya'dan Poincaré'ye gönderilen rapora göre Osmanlı-İtalyan savaşı Bulgaristan ile Sırbistan'ın gizli antlaşmasını hızlandıran Bulgar-Sırp yakınlaşmasını sağlayan bir süreç olmuştur. Ancak bütün bunlar Rusya'nın himayesinde olmaktadır. Aralarındaki rekabet ve çeşitli sorunlar çözülürken statükoyu korumaya söz vermiş ve Rusya'ya danışmadan hiçbir şeye girişmeme kararı almışlardır. Fakat Rusya'nın bu devletlerin gerekirse Türk sınırını geçeceğini Makedonya'da ilerleyeceklerini hatta Yunanistan ve Karadağ'ın da bunları taklit edeceğini iddia eden bu raporda Osmanlı'nın böylesi bir vaziyet karşısında teslim olmak zorunda kalacağını açıklamıştır. Balkan Devletlerinin Makedonya üzerindeki emellerine ulaşmak için oldukça elverişli an gelmiştir. Avusturya-Macaristan bu duruma sessiz kalmayacaktır Almanya ise Avusturya'yı desteklemek zorunda kalacaktır. Rusya'nın Osmanlıya saldırması durumunda bu iki devlet Rusya'yı desteklemeyeceklerdir.²⁹ Sazonov 14 Şubat formülüne göre Viyana ve Berlin'in alacağı tutumu değerlendirirken Avusturya'nın Sancak'a yönelik bir hareketi görülmediği yönünde raporlar gelmiştir.

Fransız büyükelçisinin Poincaré'ye gönderdiği bir başka raporda yer alan gelişmeler oldukça ilginçtir. Buna göre, bir *Balkan Federasyonu* fikri konuşulmaktadır. Osmanlı'nın katılma olasılığı bile düşünülmüştür. Fakat Sazonov'un macera peşinde koşmayacağı, statükoyu koruyacağı, Avusturya ve Osmanlıyı çevrelemek niyetinde olduğu, İtalya ile yakınlaşarak bir Balkan federasyonu elde etmeye çalıştığı dile getirilmiştir. İtalya-Rusya ve Avusturya-İtalya-Rusya gibi ittifaklar. Eğer bu çabalar boşa çıkarsa Rusya Doğu'daki büyük meselelerin içinde kendisinin olmadığı hiçbir çözümü kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Bu bağlamda Sırp-Bulgar anlaşmasının gizli kalması gerekmektedir zira eğer ifşa olursa Avusturya Sancak'ı işgal edebilir. Bu noktada Avusturya bütün mevcut görüşmelerin dışında tutulmuştur. O zaman statüko bozulabilir endişesi kuvvetlenmiştir.³⁰ *"Grey, Osmanlı-İtalyan meselesi hakkında ise beşli düveli muazzama arasında gerçekleşmeyen bir görüş alışverişini anlamsız buluyor. Müdahale ilkesi üzerinde anlaşacaklarsa, Osmanlıya baskı yapmaya gerek olmadığı, ancak ona dostane arabuluculuk teklif etmenin ve birlikte müzakere temeli oluşturmanın uygun olacağı görüşündedir"*.³¹ Poincaré Londra ve Berlin büyükelçilerine gönderdiği kısa pusulada, kendisiyle gizli olarak konuşan İngiliz yetkiliye göre Avrupa'daki genel durumun yaklaşan bahar için endişe verici olduğunu ve Fransa ile İngiltere'nin dostluğunun elzem olduğu sonucunu çıkardığını iletmiştir. Fakat Sazonov ısrarla Fransa ve Rusya arasında öncelikli bir görüşme olsun istemektedir.

Ağustos ayında bir başka uyarı haberi Fransız Dışişlerinden Belgrad, Atina ve Sofya'daki Fransız diplomatlara ulaşmıştır. Viyana mahreçli habere göre, Osmanlı Hükümeti'nin Arnavutluk'a, ulusal çıkarlarıyla bağdaşmayan ayrıcalıklar tanınmasından korkan Bulgarlar, Sırp ve Yunanlılar arasında güçlü bir bağın yakında barışı tehlikeye atacak bir krize yol açması muhtemeldir. Viyana Hükümeti bu konuda kaygılıdır ve Fransa'ya; Bâbiâli'ye, Hıristiyan milletlere meşru olarak yapabilecekleri garantileri sağlayacak olan ilerici bir *âdem-i merkeziyetçilik* politikasını benimsemesini tavsiye etmek ve bu politikanın sonuçlarını *barışçıl* bir şekilde beklemeleri için Balkan Devletleri ile birlikte hareket etmek önerisini sunar. Sazonov ve Fransız diplomatı arasında Petersburg'da yapılan müzakerelerde Fransız Hükümeti ve Rus Hükümeti, bu önerinin kabul edilmesinin mümkün olduğu konusunda hemfikirdir. Bu arada Roma'dan gelen haberlerde İtalyan Hükümeti Karadağ Hükümetinden konuyla ilgili bir sirküler aldığı beyan etmiştir. Aynı şekilde Londra'dan Grey'in nazik bir dille Viyana Hükümetiyle görüşeceği haberi telgrafla bildirilmiştir. Öte yandan, küçük Balkan devletleri, Petersburg'a, dört vilayette âdem-i merkeziyetçilik veya diğer tedbirler şeklinde verilecek avantajların yalnızca Arnavutların yararına olmasının kabul edilemez olacağına işaret etmişlerdi. Diğer halklara da zorunlu olarak verilmelidir. Poincaré Osmanlı'nın Arnavutluk'a daha fazla imtiyaz vereceğini tahmin etmekle beraber statükonun korunması şartıyla diğerlerine de aynı muameleyi talep edecektir.

²⁸ MAE, Documents Diplomatiques, No: 21-22-23.

²⁹ MAE, Documents Diplomatiques, 16, 17.

³⁰ MAE, Documents Diplomatiques, No 25, 18-20.

³¹ Uygur, Balkanlar, 80.

Poincaré'nin 22 Eylül 1912'de Statüko Önerisi

Rıfat Paşa³² ile görüşmesinden sonra Poincaré'nin önerisinin Sazonov ve Grey tarafından kabul görmesi önem arz etmektedir. Fransız Cumhuriyeti Hükümeti, İngiliz Hükümeti ve Rus Hükümeti, Balkan Yarımadası'nda barışın ve statükonun korunması konusunda eşit ölçüde kaygılı olup, ortak bir anlaşma ile Avrupa'nın doğusunun huzurunu ve dengesini tehdit eden ciddi olayları ancak düvel-i muazzamının toplu eyleminin önleyeceğine inanıyorlardı. Buna göre, adı geçen hükümetler, Alman Hükümeti ile Avusturya-Macaristan Krallığı Hükümetinin onayına sunmuşlardır. Şöyle ki:

1. Büyük devletler, Balkan Yarımadası'nın barışını bozabilecek veya statükoyu etkileyebilecek hiçbir şeye kalkışmalarını tavsiye etmek için Sofya, Belgrad, Atina ve Çetine Kabineleri ile aynı anda ve mümkün olan en kısa sürede müdahale edeceklerdir.
2. Bu tavsiye dikkate alınmazsa, Düveli muazzama çatışmayı yerelleştirmek ve buna bir son vermek için çabalarını derhal birleştireceklerdir. *Özellikle, saldırgan devletler nihai bir zaferden herhangi bir toprak kazancı elde etmeyi hayata geçiremeyeceklerini beyan edeceklerdir.*
3. Olayların seyri, askeri veya donanma gösterisi gibi daha dinamik araçların kullanılmasını gerektiriyorsa, Büyük devletler bunlara ancak istişareden sonra başvuracaklardır.
4. Büyük devletler birinci paragrafta belirtileni yerine getirirken, aynı zamanda, Balkan Yarımadası'ndaki Hıristiyan nüfusun meşru olarak talep ettiği idari reformları gecikmeden gerçekleştirmesi için Bâbiâli'ye aracılık edeceklerdir.³³

Sazonov'un veya Grey'in onayını alamayacağından endişe eden Poincaré hiç olmazsa bu beyanının, Üçlü İtilafın Güçleri arasında gizli kalabileceğini dile getirmiştir. Fransız Hükümeti'nin Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı, belirtilen temel ilkeler üzerinden görüşmeler yapmaya hazır olduğu anlaşılmıştır. Londra'ya gelen Sazonov'a aynı taslağın bir kopyasını veren Fransız Büyükelçi Cambon'a göre, Grey bunu tatmin edici bulmuştur, ancak bir grubun toplu eylem fikrini her zaman reddettiği için dikkat etmek gerekmektedir. Ayrıca Sazonov'un Bâbiâli'ye topluca müdahaleye itiraz edeceği de düşünülmektedir. Aslında her şey Avusturya'nın tutumuna bağlı olup Sırp-Bulgarların ihtiraslarını yatıştırması için muhtemel bir tavır koymak gerekmektedir. Şüphesiz Fransa, Rusya'nın kendi çıkarlarına ters düşen gayesinin tahakkukundan İngiltere'nin korktuğu gibi korkmaktadır.³⁴

Rusya'nın herhangi bir angajmana girmediği görülmüştür. Mezkûr bir saldırı olmaksızın statükonun ihlal edileceğine ilişkin herhangi bir şey içermediği ve tarafların Rusya'nın görüşü olmaksızın hiçbir şey yapmayacakları bilgisi mevcuttur. Sazonov, Poincaré'ye 14 Şubat formülüne göre herhangi bir saldırı olursa karşılık vereceklerini zaten bildirmiştir. Bu durumda Fransa'nın yanında yer almasını çok isteyen Sazonov'a Jön Türklerin³⁵ İstanbul'da duruma hâkim olacaklarını ve muhtemel bir krizin çıkmayacağı yönünde haber aldıkları iletilir. Rusya'nın asıl amacı ise, Balkanlar'da herhangi bir macera peşinde koşmak yerine statükonun devamı için bir yanda Avusturya'yı, diğer yanda Osmanlıyı çevrelemeye çalışmak olarak değerlendirilmiştir. İtalya'ya yaklaşan Rusya'ya göre, aynı zamanda İtalya-Rusya anlaşmasının kendisini "Avusturya-Macaristan-İtalyan-Rusya" anlaşmasına dönüştürmesi; küçük Balkan devletleri arasında, Osmanlı'nın daha sonra katılması teklif edilerek statüko temelinde bir Balkan Federasyonu olacaktır. Ancak bu çabalar başarısız olursa, statüko sürdürülemezse, Rusya Doğu'nun büyük sorunlarının kendi dışında çözülmesine asla izin vermeyecektir.³⁶

Sırbistan ve Bulgaristan arasındaki gizli anlaşma ifşa edilirse Avusturya'nın Sancak'ı işgal edeceği kaygısıyla açıklanacaktır. Bu görüş, Poincaré'nin de kişisel endişesidir. Avusturya-İtalya-Rusya anlaşması açık değildir ve Avusturya tüm mevcut görüşmelerin dışında tutulmuştur. Bu nedenle, farz edilen üçlü veya dörtlü kombinasyonlar statükoyu korumak isteyenlerin çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görünecektir. Her halükarda, bu Balkan müzakerelerinde en çok endişe yaratan durum Rusya'nın Fransızlardan habersiz bunları başlatmış ve sürdürmüş olması veya oldubittiye getirmesidir.

³² Mehmet Rıfat Paşa (1862-1925) 1911 ile 1914 yılları arasında Paris büyükelçisidir. <https://paris-be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> . Erişim 7. 7. 2023.

³³ Uygur, Balkanlar, 100; MAE, Documents Diplomatiques, No: 101; Uygur, Balkanlar 110-111.

³⁴ Yusuf Hikmet Bayur, *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, 7.

³⁵ Jön Türk hareketi, Fransız İhtilalinin yüzüncü yılı olan 14 Temmuz 1889'da İstanbul Askeri Tıp Okulu bünyesinde Karbonari hareketinden ilham alan, resmi olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak bilinen, Sultan II. Abdülhamid'e (1909'da) karşı bir isyana öncülük eden, Osmanlı milliyetçi, modernist ve reformist bir siyasi harekettir. Aykut Kansu, *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları 2009, 118-128; Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, 49.

³⁶ MAE, Documents Diplomatiques, No: 25 18, 19.

Avusturya-İtalya-Rusya anlaşması amaçlanıyorsa bu, Avrupa güçlerinin dengesini etkileyen bir politikadır ve sonuç olarak ittifakı ve Üçlü İtilafı tehlikeye atmaktadır. 14 Şubat tarihli teklifi üstü kapalı olarak, statükonun korunması amacıyla diplomatik yardım talep eden Fransız diplomat Rus Hükümetini ikna için ayrıca çaba sarf edecektir.³⁷ Artık Londra, Paris ve Petersburg Osmanlıya karşı aynı dili kullanmaya özen gösterirken çifte monarşinin Dışişleri Bakanı Leopold Berchtold, (1863-1942) ihtiyatlı bir politika takip etmiştir. Balkan Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan'ın müdahale etmemesini savunacak, Avusturya-Rusya yakınlaşması için şartları hazırlamaya çalışacaktır. Adriyatik yolunda Sırbistan'a engel teşkil eden Arnavutluk Devleti'nin kurulmasını ve böylece yarımadanın batısında geleneksel ikili monarşi politikasının sürdürülmesini teşvik edecektir.³⁸

Rusya, Makedonya hakkında nota benzeri bir yazıyı Fransız Dışişlerine sunmuştur. Poincaré de bunu Londra, İstanbul, Berlin, Petersburg ve Viyana büyükelçilerine 19 Eylül'de göndermiştir. Buna göre: İnsanların, mal ve mülkün güvenliği; Kanun önünde eşitlik; etnik yapıya uygun olarak yerel yönetime katılım hususlarında reformlar söz konusudur.³⁹ Fransa, Berlin ve Viyana hükümetlerinden gelecek cevaba ve esas olarak Londra'dan gelecek işarete göre Sazonov'a bilgi verecektir.⁴⁰

Belgelere göre Poincaré, uzun zamandan beri devam eden diplomatik yazışmaları özetlediği raporunda pek çok gelişmeden tesadüfen haberdar olduklarını kaygıyla belirtmiştir. Özellikler Balkan devletlerinin aralarındaki anlaşmalardan Rusya vasıtasıyla haberdar olmuşlardır. Uluslararası hukukun ihlal edilmesi kaygısını taşıyan Poincaré muhtemel bir Balkan savaşından kârlı çıkmayı hayal etmektedir. Ayrıca, Bulgaristan ve Sırbistan tarafından başlatılacak bir savaşın ardından Makedonya'nın bölgesel olarak bölünmesi ihtimalini de öngörüyordu. Buna göre, Üsküp'ü Sırbistan sınırları içinde bırakan sınır hattı, Sırbistan, Bulgaristan ve Osmanlı sınırlarının kesiştiği noktadan başlayıp güneydoğudan Ohri Gölü'ne kadar uzanacak, Güney ucunda ise iki devletten hiçbirine bir yer tahsis edilmemiş ve günü geldiğinde Rusya hakem olarak karar verecektir. Yani, mevcut ve müteakip durumlarda aktif ve baskın bir rol atfedilen Sazonov Fransa'yı bu konuda ikna etmeye çalışmıştır. Avusturya, Sancak'ın Sırp tarafından işgalini bölgesel statükoyla ilgili taahhütlerinden kurtarılması olarak değerlendirecektir. Selânik yolunda biri Sırp diğeri Bulgar olmak üzere iki bitişik bölgenin kurulması düşünülmektedir. Bu durumda Poincaré muhtemel Balkan çatışmasının genele yayılmasından kaçınmak için çabalarken ikili ittifaktan sanki habersiz gibi görünen İngiltere'den farklı davranmak istemeyecektir.⁴¹

Öte yandan Bâbiâli etkili tavizler vermeye ikna edilmedikçe Bulgarların sınırlardan geri çekilmeyeceğine dair kanaat belirlemektedir. Bulgaristan'ın yangını başlatmak için bir Karadağ hareketine bel bağladığı ve 15 Ekim'e doğru bizzat savaşa girmeye hazır olduğu görülmüştür. Zira Paris'e gelen Bulgar yetkililer, Bulgar halkının savaş istediğini bunun için Petersburg'u harekete geçirmek istediklerini, Makedonya'da reformlar yapılmazsa Avrupa'nın Bâbiâli'ye müdahale etmesini, İstanbul'da akredite olan dört Balkan devletinin reformların takipçisi olmasını, savaşa girmek zorunda kalırlarsa toprak fethi peşinde koşmayacaklarını, yalnızca Makedonya'nın özerkliğini istediklerini, ayrıca Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ katılırsa hep beraber seferber olacaklarını beyan ederler. Aslında 24 Eylül'de gerçekleşen bu görüşmeyle dört Balkan devleti arasında bir ittifakın varlığı kabul ediliyordu.⁴²

Avusturya ve Almanya'nın Tutumu

Nihayet savaşın ayak sesleri durulmaya başlamıştır. Berlin'den gelen haberlerde Rusya, büyük devletlerin savaş sonucunda Balkanlar'da toprak değişikliklerine izin vermeyeceğini çeşitli Balkan devletlerine bildirme girişiminde bulunacaktır. Avusturya'yı işbirliği yapmaya teşvik etmek gerekecektir. Bu görev Fransa'ya

³⁷ Uygur, Balkanlar, 88-90.

³⁸ MAE, Documents Diplomatiques, No: 90, 54.

³⁹ MAE, Documents Diplomatiques, No: 98, 58.

⁴⁰ Lozan'da Türkler ile İtalyanlar arasındaki müzakerelerin Almanya'dan gelen bir teklifle büyük bir ivme kazanacağı duyurulmuştur. Bu müzakerelerin işe yarayacağını ve etkili bir sonuca yol açacağı ancak Almanya'nın bir müdahalesi olmadığı beyan edilmiştir. Almanya'nın dikkati de Balkanlar üzerindedir. Fransız diplomatla muhtemel savaşı değerlendirirken çatışmaları yerel düzeyde tutmak gerektiğini dile getirmişlerdir. Makedonya'da savaş çıkabileceği öngörülmüş ancak Avrupa'ya uzanacak bir savaş istenmemektedir. Uygur, Balkanlar, 109.

⁴¹ Fransa'nın, Avrupa uyumu ve statüko konusunda İngiltere'siz hareket etmeyen bir Balkan politikası yüzlerce belgede görülmektedir: MAE Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914. De l'armistice de Tchataldja (3 décembre 1912) Au Traité de Bucarest (10 Août 1913). Tome II. Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCXXII.MAE; MAE Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914, Du Traité de Bucarest (10 Août 1913) Au 1 Août 1914. Tome III, Paris: Imprimerie Nationale MDCCCXXII; MAE Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques Affaires de Macédoine 1903-1905. Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCXV.

⁴² MAE, Documents Diplomatiques, No:101, 62.

düşmektedir. Sazonov halen Paris'tedir. Avusturya da teklifi kabul edecek gibi görünmektedir. Yapılan deklarasyon, Balkan devletleri tarafından kötü bir şekilde karşılanmayacaktır zira bazı umutlardan mahrum bıraksa bile, bu bir garantidir. Balkan devletlerinin başarılı olması durumunda birlikleri işgal ettikleri topraklardan çıkarmanın çok zor olacağı, ancak elan önemli olan acil tehlikeyi savuşturmak olduğu konuşulmaktadır. Avusturya'nın ve Rusya'nın eylemleriyle ilişkilendirecek bir yaklaşım, Balkanlarda bir çatışma çıkması durumunda çatışmayı dahi bölgeye hapsederse avantaja sahip olacaktır. Bu bağlamda, Bulgaristan, ülkesinde zorunlu tedbirleri gerektiren Türk seferberliğini durdurmak amacıyla Fransızlara başvurduğunu bildirdi. Alman Dışişleri Bakanı Alfred von Kiderlen (1852-1912) şüphesiz Paris'te atılan bu adımı, Düvel-i Muazzam'ın müdahalesini haklı çıkaracak bir durum ve bir fırsat olarak görmüştür. Kiderlen'e göre, Osmanlı'nın manevra yapmaması hususunda büyük devletler garanti isteyebilir ve Osmanlı'nın de hâlihazırda seferberlik tedbirlerini iptal etmesini tavsiye edebilir.⁴³

Öte yandan İngiliz politikasında şüphesiz en önemli kıstas, rakip büyük güç Almanya'ya karşı oluşturulan çevreleme hareketidir. Yani İngiltere, 1908 sonrası Rusya'nın da göreceli desteğiyle Almanya'yı çevreleme politikası gereğince Osmanlı'nın Avrupa topraklarında Balkan İttifakını yaratarak Alman ve Avusturya devletleri arasındaki bağı kesmek istediği görülmektedir.⁴⁴ Nitekim Balkanlar'da 19. yüzyıl boyunca süren ulusçuluk akımları, Osmanlı Devleti'nin bütünlük yaratma projesini sarsarken, Balkan topluluklarının her biri kendi "*hayali cemaatlerini*" tanımlayarak Balkan toprakları üzerinde hak iddiasında bulunmuş ve ulus olma hedeflerine yaklaşmışlardır.⁴⁵

Almanya'ya göre, Balkan devletleri ve Osmanlı arasında çıkacak bir savaşı durdurmak mümkün değildir. Düveli muazzama başlamadan tedbir almalı, fakat ne olursa olsun Almanya, savaştan kaçınmak amacıyla büyük devletler tarafından önerilen tüm önlemlere katılacaktır. Ancak, eğer savaş çıkarsa, düveli muazzama arasında ciddi anlaşmazlıklar çıkmasını önlemek esas olmalıdır. Muhtemel savaş önemli değil ancak ittifakların bozulması daha vahimdir. *Balkan devletleri hiçbir şekilde toprak kazanmamalıdır. Düveli muazzama bunu savaşan taraflara önceden kabul ettirmelidir.* İşte böyle bir deklarasyon Düveli muazzamain işini kolaylaştıracaktır. Bu bağlamda Balkan devletlerinin genişlemeleri mevzubahis edilmezken Düveli muazzama, Türklerin olası başarılı sonuçları karşısında Balkan devletlerini garanti altına almak için büyük avantaja sahip olacaklardı. Balkan devletlerinin başarılı olması durumunda toprak değişikliklerini önleme yetkilerini ve orada karşılaşılabilecek zorlukları göz ardı etmeyecektir. Ancak savaştan sonra tehdit veya zorlayıcı yollara başvurmak düşünülecek zira baskıcı tedbirler daha kolay, daha etkili ve daha az tehlikeli olacaktır.⁴⁶

Eski Sırbistan vilayetleri için Sırp'ların Osmanlıdan istediği reformları Bâbîâli kabul ederse Poincaré'ye göre, (2 Ekim'de Berlin'e Cambon'a kısa bir telgraf), Rusya sonunda Avrupa adına Avusturya ile İstanbul'da ve Balkanlar'da dinamik bir eylemde bulunmayı kabul edecektir. Bölgesel statükonun korunmasına ilişkin bildiriye, Avusturya'yı Rusya ile ortak noktaya getirmek ise Fransa'ya düşecektir. Bir yandan barışın bozulmasını kabul edemeyeceklerini, diğer yandan Rumeli'de gerekli reformları yaptırmaya kararlı olduklarını Osmanlı, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a bildirecekler. Diplomatların önerileri dikkate alınmalı, buna rağmen inisiyatif kullanmak isteyen Rusya ve Avusturya, Osmanlı ile Balkan devletleri arasındaki ihtilafın sonucu ne olursa olsun, Balkanlar'daki toprak statükosunda bir değişiklik olmadan Almanya dahil tüm düveli muazzama adına hareket edecekti. Bu bilgi Berlin Büyükelçisi Cambon tarafından 2 Ekim tarihinde çok gizli ibaresiyle Poincaré'ye gönderilmiştir: "*Dışişleri Bakanı bana gizlice Avusturya'nın Rusya ile güçlerini birleştireceğini ve meselenin Viyana tarafında kararlaştırıldığını söyledi.*". İngiliz elçiliği yoluyla gelen bu bilgiyi teyit ettirmek için şansölyenin yanına çağrılan Fransız diplomattan Fransa'nın devreye girmesi talep edilmiştir.⁴⁷

Sonuçta Rusya veya Avusturya Avrupalı güçler adına statükoyu sürdürmek için hazır olduklarını, çatışma çıkarsa da bölgesel kalacağını bildirmiştir. Fransa bu gelişmeyi derhal İngiltere'yle paylaşmak üzere harekete geçmiş ve

⁴³ Poincaré, Osmanlı'nın aldığı askeri önlemlerin ardından Balkanlar'da daha fazla gerilim yaşanmaması için, Sazonov'un İstanbul'daki Rus Büyükelçisine, Osmanlı Hükümetine seferberlik konusunda ısrar etmemesi talimatını vereceğini bildirmiştir. MAE, Documents Diplomatiques, 63, 112.

⁴⁴ "Bu şekilde Hamburg'dan Bağdad'a uzanacak Bağdad Demiryolu projesini kadük bırakıp, İngiltere'nin özellikle Basra Körfezi ve Hindistan'daki çıkarlarını korumayı amaçlamaktaydı." Levent Şarlak, *The Times Gazetesi'ne Göre Balkan Savaşları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, 2017, 2-3.

⁴⁵ Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem. *İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2017, 64.

⁴⁶ Uygur, *Balkanlar*, 118.

⁴⁷ Documents Diplomatiques, No: 129; Uygur, 120.

ortak adım atmak adına Grey'i yanında görmek istemiştir. İngiltere için de Poincaré'nin önerisini kabul etmek ve Avusturya ile Rusya'yı ortak eylemde birleştirmek daha akılcı bir tutum olacaktır. Almanya, Fransa'nın devreye girip hızlıca diğer müttefiklerle iletişime geçmesinden memnuniyet duyacaktır. Öte yandan ekim ayında Sazonov, Fransızlara Balkan devletlerinin mukadderatına hâkim olmak istediğini bildirmiştir. Avusturya'yı da karşısına almak istemeyen Rusya, Avusturya ile birlikte bir tür *Avrupa Mandası İmtiyazı* verilmesini Fransa'ya gizlice teklif etmekten çekinmeyecektir.⁴⁸

Savaş öncesinde bütün diplomatik belgelerde en çok kullanılan sözcük *statüko* ile *Avrupa dengesi*dir. Yani *Bâbîâli ile Balkan Devletleri arasında savaş çıkarsa, Düvel-i Muazzam çatışmanın sonunda Balkanlar'daki mevcut bölgesel statükonun herhangi bir şekilde değiştirilmesini kabul etmeyecektir*. Makedonya idaresindeki reformların yürütülmesini sağlanması ve ayrıca Osmanlının toprak bütünlüğünün hiçbir şekilde etkilenmeyeceği deklare edilmiştir. Yani, Düvel-i Muazzam'ın reformların takibini yapacağı açık seçik dile getirilmiştir.

Balkan Savaşı ve Statüko

1908'de Bosna-Hersek⁴⁹ krizinden sonra Rusya'nın *Panortodokluk* iddiasıyla politikalar geliştirdiği bilinmektedir. Bu yüzden Balkan devletleri arasında bir ittifak sağlamak için çok çabalayan Rusya, çok zor da olsa Sırbistan ve Bulgaristan'ın arasını bulmuştur. Zaten temel sorun etnik yapısı ve coğrafyasıyla tartışmalı sınırları net olmayan Makedonya topraklarını paylaşım kavgasıydı. Bulgarlar Slav kongresinde Büyük Bulgaristan hedeflerini dile getirirken Yunanistan da Adalar Denizinde ve Girit'te hâkimiyet kurmak arzusundaydılar. Yunanistan-Bulgaristan menfaatleri bakımından yakınlaşmasını 1911'de Elefterios Venizelos (1864-1936) aracılığıyla yaşarken Osmanlı-İtalyan savaşı ve Arnavutluk ayaklanması da aynı dönemde vuku bulan hadiseler zinciridir. Bu kaotik durum Balkan devletlerine savaş açma cesareti ve fırsatı verdi. Balkan bunalımının şiddetlenmesi üzerine Avusturya ve Rusya düvel-i muazzama adına 8 Ekim'de bir bildiri yayınlayarak bu savaşın sonunda Rumeli'de herhangi bir sınır değişikliği kabul etmeyeceklerini ilan etmişlerdi yani *statüko* değişmeyecekti ve Balkan halklarının kamuoyu da bu savaşlara hazır hale getirilmişti.⁵⁰ Fakat aynı gün Karadağ Osmanlıya savaş ilan etmişti. 13 Ekim'de önce Osmanlıya bir nota veren ve Osmanlının bu notayı reddetmesiyle 17 Ekim'de Osmanlıya savaş ilan eden Sırbistan ve Bulgaristan'ı 19 Ekim'de Yunanistan da takip etmiştir. Sonuçta, içerde siyasi çalkantılar yaşayan⁵¹ Osmanlı ağır bir yenilgiye uğrar ve Balkan topraklarını kısa sürede kaybeder.⁵²

Birinci Balkan Savaşı Fransa'da endişelere ve öfkeye yol açar. Savaştan kısa bir süre önce Fransız basınının Balkanlar'daki duruma karşı ilgisizliği ve hoşnutsuzluğu gündeme gelir. Ancak Balkan devletlerinin etkili bir

⁴⁸ Uygur, 117.

⁴⁹ 1851 yılından itibaren Tanzimat'ın uygulanmaya başlamasıyla yeni bir döneme giren Bosna'da 1858'de Karadağ'ın kıskırtmasıyla Hersek'te başlayan isyanlar, Cevdet Paşa'nın Bosna-Hersek teftişlerine kadar sürmüştür. 1862'lerde kısmen sükûnete kavuşan bölge 1875'ten itibaren yeniden ciddi ayaklanmalara sahne olacaktır. Osmanlının reform vaatleri yeterli olmayacak Avusturya, Rusya ve Almanya bir araya gelerek Osmanlıya nota verecekler. Nihayet 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Berlin Antlaşmasının 25. maddesine göre 415 yıllık Osmanlı toprağı Bosna-Hersek Avusturya'ya verilmiştir. Zafer Gölen. "Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek". *Balkanlar El kitabı*, Cilt I, Ankara: KaraM&Vadi 2006, 378-382; 1908'e gelince Osmanlıda II. Meşrutiyet'in ilanıyla başlayan siyasi krizler çöküşü hızlandırdı ve bunu fırsat bilen Avusturya Rusya'nın izniyle tek tarafı olarak Bosna'yı ilhak etti. Fransa ve İngiltere basit bir tepki gösterirken İtalya ve Rusya rahatsız oldular. Sırbistan ve Karadağ da ciddi tepkilere yol açmasına rağmen Almanya Avusturya'yı tam destekledi. Nihayet 1909'da bu ilhakı tanımak zorunda kalan Osmanlı gibi Almanya'nın Rusya'yı ultimatomla uyarması sonucunda Rusya da tanımak zorunda kalmıştır. Alman baskısıyla Sırbistan ve Karadağ da tanımak zorunda kalmıştır. Osman Karatay, "Habsburg İdaresinde Bosna ve Boşnaklar", *Balkanlar El Kitabı*. Cilt I, Ankara: KaraM&Vadi 2006, 546-547; Nihayet "savaşın çıkmasında Rusya'nın takip ettiği Panslavizm siyasetinin ve Balkanlar'ı paylaşma konusunda Rusya ile Avusturya arasında devam eden rekabetin büyük etkisi oldu" Ayrıca "Bulgar kilisesinin Rum-Ortodoks kilisesinden ayrıldığı tarihten beri Makedonya'da birçok kilise ve mektebin kime ait olduğu meselesinden doğan "kiliseler meselesi" de önemli sebeplerdendir. Cevdet Küçük. "Balkan Savaşları", Cilt 5, İstanbul: İslam Ansiklopedisi, 1992, 23-25.

⁵⁰ Mehmet Okur, *Balkan Savaşları, Balkanlar El Kitabı*. Cilt I, Ankara: KaraM&Vadi 2006, 614; Landemont, Ambroise de (Cte) *L'élan d'un peuple: la Bulgarie jusqu'au traité de Londres, 1861-1913*, Paris: Librairie Plon, 1914, 4; Mithat Aydın. "Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden Kopuşu Sorunu (1912-1913)" <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/637281> Erişim: 20. 7. 2022; Balkan coğrafyasında Osmanlının tutunma çabaları ulusalcılık akımlarının gelişimiyle paralellik arz etmiştir. Bu akımları Balkanlarda adeta var olan özüne dönüşle gelişip güçlenmiş ve Osmanlının yıkımının da tetikleyicisi olmuştur. "Tarihsel milliyetçilik genellikle yanlış varsayımlar üzerine kuruludur ve mitlerle beslenir." Kemal Karpat. *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2021, 14.

⁵¹ İttihat ve Terakki bu sancılı süreçte hep vardır. Sina Akşin. "İttihat ve Terakki", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 1422-1435.

⁵² Küçük, Cevdet. "Balkan Savaşları", Cilt 5, İstanbul: İslam Ansiklopedisi, 1992, 23-25.

reklam faaliyeti ve 19. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız akademisyen ve gazetecilerin metinleri Balkanlar'daki büyük değişimlere işaret etmektedir. Fransız halkının daha büyük ilgisi söz konusu olacaktır.⁵³

Ekim 1912'de patlak veren Balkan Savaşı sırasında, savaşan taraflar hazine bonosu ihracına başvurdu. Osmanlı, 1911 sonbaharından bu yana İtalya'ya karşı başlatılan harbin amaçları doğrultusunda, çeşitli vesilelerle, Fransız ve Alman finansör gruplarının da katıldığı tahvil müzakereleri yapmıştı. Osmanlı Bankası'na olan cari hesap borcu dâhil, Babıali'ye bazı avanslar vermek için tüzük gereği bu konuda toplam taahhüt 300 milyon franka yaklaşıyordu. Bulgaristan 1912 baharında 40 milyon franklık tahvil ihraç etmişti; Aralık ayında yine bu kadar pazarlık yaptığı gazete haberinde yer almıştır. Ayrıca, savaş sırasında gerçekleştirilen askeri taleplerin karşılanması amacıyla, belirsiz süreli, özel nitelikte delegasyonlar da oluşturuldu. Sırbistan da benzer emisyon yaptı. Yunanistan'a, Atina milli bankası ile Fransız ve İngiliz bankalarından oluşan bir sendika tarafından avans verilmesi⁵⁴ büyük devletlerin Yunanistan'a mali katkıları sunması anlamındadır.

Fransız kamuoyunda bazı yazarlar Balkan harbiyle ilgili varsayımlarda bulunmuşlardır. Mesela Avusturya-Rusya çatışması durumunda, Babıali'ye galip gelen ve savaşa sürüklenen Balkan Slavları harekete geçecek ve Rusya'nın çok değerli yardımcılarını haline geleceklerdir. Olayların hızı ve kendisi için ortaya çıkan tehlike karşısında biraz paniğe kapılan Avusturya, bu konuda her zaman becerikli olamayacak zira Güney Slavlara karşı aldığı önlemler birçok duyarlılığı olan kamuoyunu rahatsız edecektir. Rusya ile savaş durumunda, Sırbistan sınırına sadece bir veya iki kolordu yerleştirmek zorunda kalmayacak, aynı zamanda kuvvetlerinin önemli bir kısmı da diğer tarafta eksik kalacak. Rusya ile arasındaki denge, yalnızca Avusturya'nın değil, işgalci *Slavizme* karşı kaçınılmaz mücadelesinde *Germanizmin* de büyük zararına olacak şekilde bozulacaktır. Aslında Avusturya, *Almancılığın* Doğu'daki öncüsüdür ve başarısızlıkları onun üzerine olacaktır.⁵⁵ Francis Charnes'ın Balkan Savaşı devam ederken *Revue des deux mondes* (3 Mart 1913) adlı önemli dergide kaleme aldığı *Chronique de la Quinzaine* başlıklı makalesinden sürece özetleyen bazı bölümler dikkate şayandır:

“Türk askeri dünyada ilklerden biri olmaya devam ediyor, ancak modern savaş manevraları konusunda yeterince eğitim almamış subaylar tarafından doğru düzgün komuta edilmiyor. Öte yandan Türkler, surları savunmak, inşa etmek, gerektiğinde doğaçlama yapmak konusunda her zaman bir çeşit dehaya sahip olmuş ve bunu korumuşlardır. Edirne'nin düşmesine birkaç merminin yeteceğini düşünenler yanılıyordu. Edirne hala direniyor, Yanya ve Üsküp de. Bolayır'da mağlup edilen Türkler yarımadaya yerleşmiş durumdadılar ve orada zapt edilemez görünüyorlar. Eğer işler böyle devam ederse, kuşatma altındaki şehirlerdeki yiyecek ve cephane tamamen tükenene kadar savaş uzayacak. Ne kadar sürer? Kimse bilmiyor. Karla kaplı Balkanlar'da bu yıl çok sert geçen kış, operasyonları yavaşlatıyor. Savaş yavaş yavaş devam ederken gündeme getirdiği sorunlar da çözümsüz kalıyor. Romanya ile Bulgaristan arasında tartışma sürüyor; başarılı olamaz. Bir gün tahkimden bahsediyoruz, ertesi gün arabuluculuktan bahsediyoruz, ikisi de olmuyor. Yalnızca belirli bir öneme sahip askeri bir olay bu durumu değiştirebilir, ancak bu olay yakın zamanda olacak gibi görünmüyor. Kamuoyu bunu fark ediyor ve bir miktar bıkkınlık yaşıyor. Büyükelçiler Konferansı Londra'da tekrar toplandı: Uzun oturumlar vardı ve şüphesiz yarın Arnavutluk'a verilecek sınırları ele alıyordu, ancak bu zor sorunu çözmüş gibi görünmüyor. Avusturya ve Rusya da silahlanmış durumda, bekliyorlar ve tüm hükümetler belki de ne olduğunu pek bilmeden bir şeye hazırlanıyorlar. Son olarak, Avusturya-Rusya silahlarına, tamamen farklı bir karaktere sahip olmaları nedeniyle, Almanya ve Fransa'nın silahları da eklenir. Bu koşullar altında yedi yıllık başkanlık süresi dolacaktır. Poincaré ve hükümetinin tek bir kayıp bile vermeden bunu alması gerekiyor. Ülkenin, hatta Avrupa'nın geleceğini etkileyecek siyasi, diplomatik, askeri kararlar... Avrupa'nın Balkan Devletlerine karşı görevleri var ama onların da Avrupa'ya karşı görevleri var. Üstelik onun nezaketi ve yardımı olmadan yapamazlardı. Birbirimize ihtiyaç duyduğumuzda iyi geçinmek zorundayız.”⁵⁶

⁵³ Aleksandra, Kolakoviç. “French Intellectuals and The French Policy Change in The Balkans (1912–1913)” (Fransız Aydınları Balkanlardaki Fransız Siyasetinde Değişim), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal of Turkish World Studies*, XII/2 2012, 199-212. Savaş süresinde ve sonrasında ciddi gazete ve dergiler gelişmeleri okuyucularına gün be gün duyurmuşlardır. *Journal des débats politiques et littéraires*, 22. 12. 1912; *Journal des débats politiques et littéraires*, 9. 7. 1913; *Le Temps*, 22.12. 1912; *Le Temps*, 31. 02. 1913; *Revue des deux mondes: recueil de la politique, de l'administration et des moeurs*, 01 03. 1913, 232.

⁵⁴ *Revue des deux mondes*, 197.

⁵⁵ *Revue des deux mondes*, 232.

⁵⁶ Francis Charnes, *Revue des deux mondes*, 239-240, 958.

Balkan Savaşlarının Sonunda Statüko

Avusturya ve İtalya'nın desteği ve diğer devletlerin onayıyla Arnavutluk bağımsızlığını 28 Kasım 1912'de ilan eder. 3 Aralık 1912'de Osmanlı, Sırbistan ve Karadağ'ı da temsil eden Bulgaristan ile mütareke imzalamak zorunda kalmıştır. Bu arada Edirne, Yanya ve İşkodra kuşatma altındadır. İçerde ise *Bâbiâli Baskını* yaşanacaktır.⁵⁷ Gazi Ahmet Muhtar Paşa Kabinesi savaştan sonra çekilmiş yerine Kâmil Paşa Kabinesi görev almıştı. İttihat ve Terakki, Balkan Savaşlarındaki hezimetini mevcut yönetimin sorumlu olduğunu düşünerek Enver-Talat ikilisi önderliğinde 23 Ocak 1913 günü kabine toplantı halindeyken Bâbiâli'yi silahla basarlar. Harbiye Nazırı ve birkaç kişi öldürülmüştür. Kâmil Paşa zorla istifa ettirilip Mahmut Şevket Paşa sadrazamlığa getirilmiştir. Bu arada Londra'da *Elçiler Konferansı* başlamış Balkan devletleri ve Osmanlı sınır problemleri ayrıca Arnavutluk meseleleri görüşülmeye başlamıştır.⁵⁸

Görüşmelerin kesilmesi üzerine Avrupa devletleri bu sefer Osmanlıya 17 Ocak 1913'te ortak imzalı tehditkâr bir nota vermiştir. Mahmud Şevket Paşa, Edirne'nin ve Ege adalarının bırakılmayacağı ve kapitülasyonların kaldırması yönünde 30 Ocak'ta cevap vermiştir. Bu ret cevap üzerine 3 Şubat'ta yeniden çatışmalar başlasa da çok geçmeden yine barış istemek zorunda kalan Osmanlı 20 Şubat'ta tamamen bitme noktasındadır. Edirne'den vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bir gazete manşetinde şunlar yazılmıştır: "*28 Şubat'ta Babiali Avrupa'dan aracılık yapmasını talep etti. Mahmud Şevket Paşa onurlu bir barış yapma isteğini hiç saklamadı ve kabinedeki meslektaşlarının çoğu da onu desteklemekte*"⁵⁹. Şüphesiz Osmanlı'nın eski başkenti Edirne'nin kaybı Osmanlıda iç karışıklığa sebep olmuştur. Yaklaşık on gün sonra Sadrazam Mahmut Şevket Paşa bir suikastta kurban gitmiş yerine Said Halim Paşa getirilmiştir.⁶⁰

Balkanlarda Osmanlı ordusu iki kısma ayrılmış; Şark ordusu I. Ordu Bulgarlara, Garp ordusu II. Ordu Sırlara karşı savaşı. 29 Ekim 1912'de Lüleburgaz'da Bulgarlara karşı bozguna uğrayan Şark ordusu Çatalca'ya kadar geri çekilmek zorunda kalır. Kırklareli'nin düşmesi ve ardından Lüleburgaz muharebeleri yenilgisi Trakya'dan atılan Osmanlı birlikleri zorunlu olarak payitahtı korumak için Çatalca'da tutunmaya çalışır. Diğer ordu da 23-24 Ekim 1912'de Kumanova'da Sırlara yenilerek Manastır'a çekildi. Sırlar kısa sürede Üsküp'e girdi. Yunanlılar da saldırıya geçip 8 Kasım 1912'de Selanik'i ele geçirdi. Kısaca yaklaşık üç hafta sonunda Osmanlı'nın Şark ordusu İstanbul'un 40 km yakınına kadar çekilirken Garp ordusu ile bağlantısı da kesilir. Edirne Bulgarlara, Yanya Yunanlılara ve İşkodra Karadağlıların kuşatmasına dayanmaktaydı. Önce kuşatma altındaki Yanya 6 Mart'ta, Edirne 26 Mart'ta ve nihayet İşkodra 23 Nisan'da Osmanlı'nın elinden tamamen çıkmıştır.⁶¹ Sonuçta arabuluculuk veya Büyükelçiler konferansı derken Londra barış görüşmeleri 30 Mayıs 1913'e kadar sürmüştür.⁶² Gelinek noktada Osmanlı buradan tamamen atılmıştır. Statükoyu hararetle savunan aksini kabul etmeyeceğini beyan eden büyük devletlerin diplomatlarının sesleri aniden kesilmiştir. Osmanlı'nın toprak kaybı statükoyu değiştirmemişcesine yazışmalar bu kez yeni statüko üzerinden devam etmiştir.⁶³

Balkan savaşının ikinci safhası başlamak üzeredir. Makedonya'nın toprak bölüşüm kavgası yeniden alevlenir:

⁵⁷ Müslüman yeni bir orta sınıfın temsilcileri olarak ortaya çıkan Jön Türkler/ittihat Terakki bu döneme damga vurmuşlardır. Kemal Karpat. *İslâmın Siyasallaşması* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001, 645.

⁵⁸ Akşin. "İttihat ve Terakki", 1422-1435; Uygur, 235; Grey'in başkanlığında toplanan konferansa büyük devletlerin büyükelçileri arasında yapıldığı için Büyükelçiler Konferansı adı verilecektir. 17 Aralık'ta başlayan Konferansta Grey İngilizce, diğerleri ise Fransızca'yı kullanmışlardır. Adalar konusu başta olmak üzere Arnavutluk ve Sırbistan'ın sınır meseleleri, Avusturya ve İtalya'nın talepleri, Rusya'nın itirazları gibi çetrefilli konular ele alınmıştır. Osmanlı'nın hüsrana uğradığı kesintilerle beraber uzun süren bu konferans, Avrupa'da topyekûn bir savaşı kısa süreliğine ertelemiştir. Konferansta yapılan müzakereler için bkz. Necdet Hayta, *Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık-11 Ağustos 1913)* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2008, 25-140.

⁵⁹ Şarlak, *The Times Gazetesine Göre*, 124.

⁶⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt IX. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, 211.

⁶¹ İsmet Görgülü, <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/balkan-harbi/> Erişim 20. 09. 2023; Bu konuda yazılı eserlerden bazıları: Abdurrahman Nafiz ve Kiramettin. *İşkodra Savunması, I ve II. Cilt*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2007; Balkan Harbi (1912-1913), III. Cilt Garp Ordusu 1. Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1979.

⁶² Maddelere göre; Ege Denizi'nde Enez'den Karadeniz'de Midye'ye kadar uzanan hattın batısında, Arnavutluk hariç, Avrupa kıtasındaki tüm topraklarını İtilaf Devletlerine devreder. Enez'den Midye'ye kadar olan sınırın kesin seyri uluslararası bir komisyon tarafından belirlenecektir. Arnavutluk sınırlarını belirleme ve Ege Denizi'ndeki Girit adası hariç bütün Osmanlı adalarını düveli muazzamaya emanet edeceğini taahhüt eder. Documents Diplomatiques Tome II, s. 195.

⁶³ Statüko açıklamasının Avrupa başkentlerinde olduğu gibi "Balkan devletlerinde de hiçbir karşılığı olmadığı savaştan yaklaşık on gün önce Berlin'deki yönetim çevrelerinin görüşlerinin aktarıldığı telgrafta da -Balkan güçleri Düveli muazzama arasında fikir birliği olmadığının farkındalar ve Avrupa'daki uluslararası durumun da iyice ayırdındalar. Bu yüzden statükonun yapay olduğunun farkındalar ve her bir savaşçı Balkan gücü de olayların gidişine göre elinden geleni yapacaktır - denilmektedir." Şarlak, *The Times Gazetesine Göre*, 40.

Selânik'e hem Bulgaristan ve hem de Yunanistan sahip olmak istemiştir.⁶⁴ Bulgarlar Selânik önlerine kadar gelmiş Batı Trakya'yı ele geçirmişken, Sırbistan Bulgaristan'ın tutumundan ve toprak gaspından hoşnut değildir. Her iki devlette daha fazla toprak kavgasına tutuşmuştur. Romanya'nın da savaşa dâhil olduğu bir hengâmede Osmanlı Edirne'yi kurtarmak istemiş, Londra Antlaşmasını ihlal etme pahasına 20 Temmuz 1913'de Edirne'ye girmiş ve statüko talepleri yeniden diplomatik belgelere yansımıştır. İstanbul'dan uzaklaştırılan Bulgaristan Rusya'nın işine gelmiş ve itiraz etmemiştir.

Petersburg'dan 21 Temmuz tarihli çekilen telgrafa göre; Türkler 20 Temmuz'da gece Edirne'ye girdi. Bâbiâli burada duracağını, yani en azından şimdilik askerlerini Bulgaristan'a sürmeye niyeti olmadığını bildirdi. Türk Büyükelçisi, İstanbul'u koruyan bir sınır olarak Meriç'i güçlü bir şekilde talep etmiştir. İngiltere Türklere mali yaptırımlar önerirken Rusya Türklerin Edirne'yi işgal etmesini ilk kez bir Hristiyan ülkenin Müslüman hâkimiyeti altına düşmesi olarak görmüştür. Sazonov müttefiklerini bu yönde etkilemeye çalışırken Fransa ise İngiltere'yle hareket edeceğini beyan etmiştir.⁶⁵ Türklerin Edirne için ısrarcı olacaklarını tahmin eden Rusya'nın Osmanlıya gözdağı vermesinde hiçbir sakınca görmeyen Berlin ise bunun Avrupa ile sınırlı olması, geçici olmasını ister ve buraya girmeden önce düveli muazzamaya haber vermesi şartıyla onaylamıştır. 28 Temmuz'da iki Rus kruvazörünün İstanbul önlerinden hareket haberi telgrafla Paris'e bildirilmiştir. Bu tedbirin Osmanlı'yı endişelendireceği farz edilmiştir.⁶⁶ Sonuçta Balkan savaşları sürecinde düvel-i muazzamının statükoyu koruma politikası Osmanlı için geçerli olmamıştır.

Nihayet 10 Ağustos'ta Bükreş'ten barış antlaşması haberleri gelir. Fakat Osmanlı birliklerinin Edirne'yi istirdat etmesi hususunda karşı tarafların itirazıyla dolu çok sayıda diplomatik yazışmalar birbirini takip etmiştir. Rusya, Osmanlı'nın Edirne'yi tekrar alması üzerine Bâbiâli'yi finansal bakımdan sıkıştırmak istemiştir tıpkı İngiltere gibi. Sazonov, tüm devletlerin aynı anda ve resmi olarak ortak bir genel deklarasyon yayınlamalarının arzu etmektedir. Bu konuda inisiyatifi alacak iki ülke favori görülmektedir: Rusya ve Fransa. Osmanlı birliklerinin Edirne'yi yeniden alırken Meriç'in ötesine fazla ilerlediği düşünülmektedir. Bu Avrupa mahreçli, kolay anlaşılır bir amaçla yayılan bir bilgi olarak algılanmıştır. Zira Osmanlı haddini aşamayacaktır!⁶⁷ Tam bu süreçte Bulgarların Müslüman halka karşı katliam yaptığı haberi gelir. Rifat Paşa, Bâbiâli adına, birliklerinin stratejik nedenlerle işgal ettiği birkaç nokta dışında yeni bir askeri harekât yapılmayacağını Fransa'ya bildirmiştir. Osmanlı birliklerine sadece Meriç'in sağ kıyısında yer alan ikincil stratejik öneme sahip olan bölgeleri boşaltmaları emri verilmiştir.

Öte yandan Osmanlı Hükümeti, Kırcaali ve Ferecik'te yapılan Müslüman katliamlarını bildirmiş ve önlenmesi için düvel-i muazzamının müdahale etmelerini istemişti. İşte bu habere Poincaré'nin yerine gelen Fransız Dışişleri Bakanı Pichon (1857-1933) inanmaz ve Londra, Berlin, Viyana, Roma, İstanbul gibi merkezlere ve özellikle Sofya maslahatgüzarlığına telgrafla durumu bildirir. Buna göre, bu haber Osmanlı'nın Meriç'in ötesinde hareket etmek için bir bahanesidir. Osmanlı birliklerinin Kırcaali'yi işgalinden haberdar olan Rus Hükümeti, İstanbul'daki büyükelçisine bu konuda Sadrazamı uyarmasını ve aynı zamanda işgal altındaki mevcut mevziler hakkında kesin bilgi alması talimatını verirken Fransa diplomatlarına Rus meslektaşlarıyla uyum içinde hareket etmelerini emreder.⁶⁸

Gelinen noktada Osmanlı'yı hezimete uğratan Balkan devletleri şimdi kendi aralarında Makedonya'yı tekrar paylaşmak için aniden bir savaş daha yapacaklardır. Ağustos ayına gelindiğinde ortaya çıkacak gerilimin derecesine bağlı olarak Fransa'nın önünde bir ikilem vardır; Avrupa barışının çıkarları için Fransız-Rus ittifakı veya Avusturya-Rusya rekabetiyle ortaya çıkan yeni durumları görmek gereklidir. Rusya'da bir araya gelen Sazonov, Poincaré'ye Sırp-Bulgar, Yunan-Bulgar antlaşmalarını bir harita üzerinden açıklarken statükonun bozulacağı durumu göstermiştir. Bulgaristan ve Sırbistan her hâlükârda Rusya'nın hakemliğine başvurmak zorunda kalacaklardır. Kesin olmayan yeni sınırları *vakti gelince* Rusya belirleyecektir. Buna göre, doğunun tamamı Bulgaristan'a, batının tamamı Sırbistan'a bırakılırken Bulgaristan Selânik'e kadar, Sırbistan Arnavutluk'a kadar denilerek belirgin bir sınır koymadan yapılacaktır. Bu antlaşma, aslında yalnızca Osmanlıya karşı bir savaşı değil, Avusturya'ya karşı bir savaşı da içeriyor. Üstelik Rusya her konuda hakem olarak alındığından, iki Slav

⁶⁴ Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, *Affaires de Macédoine 1903-1905*, Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCCV.

⁶⁵ Documents Diplomatiques Tome II, 262

⁶⁶ Documents Diplomatiques Tome II, 287.

⁶⁷ Documents Diplomatiques Tome III, 26.

⁶⁸ Documents Diplomatiques Tome III, No: 51, 32.

krallığı üzerinde hegemonyasını kurmayı amaçlamaktadır.⁶⁹ Adalar Denizi'ndeki adaların, Yunanistan'a vermek isteyen Fransa-İngiltere ikilisinin aksine, Rusya buraların Osmanlıya bırakılmasını istemiştir. Zira yıkılmakta olan Osmanlı hâkimiyetindeki adalar aracılığıyla boğazlara hâkim olabilirdi. Kısa bir süre sonra adalar konusunda karar değiştiren Rusya ve Avusturya adaları Yunanistan'a bırakma kararını *çoktan* almışlardır.⁷⁰

Arnavutluk meselesi de Londra Elçiler Konferansı'nın 29 Temmuz 1913 tarihli toplantısında ele alınmıştır. Buna göre, Arnavutluk bağımsız bir prenslik olacak ve bağımsızlığı ve tarafsızlığı Düvel-i Muazzam'ın garantisi altındadır. Artık, Avrupa'daki topraklarının yüzde 83'ünü kaybeden Osmanlıyı bundan böyle büyük devletler askeri gücünü kaybetmiş yıkılmaktan zor kurtulan zayıf bir ülke olarak görmüştür.⁷¹

Sonuç

Balkan savaşları öncesinde ve sonrasında mütemadiyen tekrarlanan gelen adeta saplantı halini alan bölgesel *statükoyu koruma* yani savaşın sonucu ne olursa olsun hiçbir devlet diğer bir devletten toprak talep edemeyecek prensibi uygulamaya konmamıştır. Oysaki buna dair açıklamalar dönemin en yetkin ağızlarından demeçler halinde gazetelerde ve resmî yazı olarak da diplomatik belgelerde mevcuttur. Statükosunun değişmeyeceğine dair yapılan açıklamaların hiçbir Avrupa başkentinde inandırıcı bulunmadığı sonunda itiraf edilmiştir. Hâlbuki savaş boyunca Paris, Londra, Petersburg, Viyana, Berlin, Roma, Sofya, Çetine, Belgrad, Atina gibi merkezlerden gönderilen sert notalarda düvel-i muazzamının toprak statükosunu koruma talebi temel prensip olarak kabul görmüştü. Sazonov, Grey ve Poincaré hep birlikte statüko taahhüt etmeyen herhangi bir anlaşmaya imza atmayacaklarını Avrupa genel barışının buna bağlı olduğunu düşünüyorlardı. Birbirlerine hiç güvenmedikleri için önce kendi aralarında karar alarak toprak kazanacağını iddia ettikleri Osmanlıyı aldığı yenilgi karşısında *statüko* ilkesiyle korumamışlardır. Tam aksine Osmanlının istirdat ettiği Edirne üzerinden şiddetli protestolar ve tehditler yağdırmışlardır.

Öte yandan, düvel-i muazzamının Balkanları Rusya'ya bırakmayacağı apaçıkken Rusya'nın da sahada Avusturya'ya tek başına söz sahibi olma fırsat vermeyeceği görülmüştür. Balkanlarda esas itibariyle, elit ve tüccar zümrenin gözü Paris, Viyana ve Londra gibi Avrupa merkezlerindeyken Rusya'ya bağlılık sadece görünüşte gibidir. Makedonya'da islahat yapılması hususunda en kararlı ve ısrarcı devlet olan Rusya'nın asıl amacı Balkanlar'da emperyalist yayılcı bir politika izleyerek bölgeyi nüfuzu altına alarak Slav birliğini sağlamaktır. Rusya ilk önce Fransa'yı yanında görmek isterken Fransa İngiltere'siz maceraya atılmayacaktır. Fransa son ana kadar Osmanlı toprak bütünlüğünü savunurken İngiltere'nin kararına göre de pozisyon değiştirebileceğini göstermiştir. Yine de Rusya ve Fransa ikilisi Avrupa'ya, Balkan yarımadasının statükosu Slav devletlerinden birinin herhangi bir eylemiyle tehdit edilir edilmez müdahalede gecikmemesi konusunda çağrı yapmıştır. Fransız aydınları, Osmanlı topraklarının Avrupa kısmının tasfiyesi sırasında ve sonrasında Balkanlar'da ve Avusturya-Macaristan siyasetinde meydana gelen değişikliklerle özellikle ilgilenmiş ve Fransız kamuoyunu yönlendirmiştir. Buna göre, Balkan savaşları döneminden Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar uluslararası olayların gelişimi ve Almanya'nın Balkanlar'daki çıkarları, Fransa'nın Balkanlara yönelik politikasının seyrinin değişmesinde etkili olmuştur. Netice itibariyle Fransa da Balkanlar'daki geleneksel statüko politikasından vazgeçmiştir. Fransa'nın Osmanlı bölgesine malî bakımdan duyduğu ilgi, Balkanlarda sınırların değiştirilmesi konusunda isteksizliğe yansımış, bu da Paris'teki siyasi çevrelerin reform çabalarını desteklemesiyle sonuçlanmıştır. Gelinek noktada Osmanlının savaşı kaybedeceği tezinden değil de kazanacağı yönünde tahmin ettikleri için statükoyu hararetle savunan hatta aksini kabul etmeyeceğini beyan eden büyük devletlerin Osmanlının toprak kaybında mevcut statükoyu korumamaları Osmanlının parçalanması istemek olarak izah edilmiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

⁶⁹ Documents Diplomatiques, 37-42.

⁷⁰ Uygur, Balkanlar, 235.

⁷¹ Ömer Turan. "II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi" *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*. Ankara 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, 252.

KAYNAKÇA**Resmi Yayınlar**

(MAE) Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914. De janvier 1912 à l'armistice de Tchataldja (3 décembre 1912). Tome I, Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCXXII.

MAE Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914. De l'armistice de Tchataldja (3 décembre 1912) Au Traité de Bucarest (10 Août 1913). Tome II. Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCXXII.

MAE Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques, Les Affaires balkaniques 1912-1914, Du Traité de Bucarest (10 Août 1913) Au 1 Août 1914. Tome III, Paris: Imprimerie Nationale MDCCCXXII.

MAE Ministère des affaires étrangères, Documents Diplomatiques Affaires de Macédoine 1903-1905. Paris: Imprimerie Nationale, MDCCCXCV.

La Société Orientale de France. *Société orientale de France fondée à Paris en 1841 reconnue et autorisée par décision des ministres de l'intérieur et de l'instruction publique*. Paris: Editeur, J. Rouvier 1853.

Telif Eserler

Akşin, Sina. "İttihat ve Terakki", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt 5, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985: 1422-1435.

Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi ((1789-1914))*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010.

Aydın, Mithat. "İngiliz-Rus Rekabeti ve Osmanlı Devleti'nin Asya Toprakları Sorunu (1877-1878)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 38 (2008), 253-288.

Bayur, Yusuf Hikmet. *Türkiye Devletinin Dış Siyaseti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

Bürüngüz, Mehmet Refik. *Son Dönem Osmanlı Aydınlarının Sömürgecilik ve Emperyalizm Algısı*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2013.

Davies, Norman. *Avrupa Tarihi*, Çev. Ed. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi.

Debidour, Antonin. *Histoire diplomatique de l'Europe depuis l'ouverture du Congrès de Vienne jusqu'à la clôture du Congrès de Berlin (1814-1878)* tome I. Paris: Félix Alcan, 1891.

Gölen, Zafer. "Osmanlı İdaresinde Bosna-Hersek". *Balkanlar El kitabı*, Cilt I, Ankara: KaraM&Vadi 2006, 371-385.

Hayta, Necdet. *Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık-11 Ağustos 1913)* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2008.

Kansu, Aykut. *1908 Devrimi*. İstanbul: İletişim Yayınları 2009.

Karabekir, Kâzım. *İttihat ve Terakki Cemiyeti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Karaer, Nihat. "Paris'te İlk İkamet Elçiliğimiz Kuruluncaya Kadar (1797) Osmanlı- Fransız Diplomasi İlişkilerinin Genel Seyri", *OTAM*, 28, (2010) 65-85.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri 1861-1786*. Cilt VII. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt IX. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Karatay, Osman. "Habsburg İdaresinde Bosna ve Boşnaklar", *Balkanlar El Kitabı*. Cilt I, Ankara: KaraM&Vadi 2006, 542-552

Karpat, Kemal. *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.

Karpat, Kemal. *İslâmın Siyasallaşması* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.

Kılıçoğlu Cihangir, Çiğdem. *İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2017.

Kolakovic, Aleksandra, Kolakoviç. "French Intellectuals and The French Policy Change in The Balkans (1912-1913)" (Fransız Aydınları Balkanlardaki Fransız Siyasetinde Değişim), *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/ Journal of Turkish World Studies*, XII/2 2012.

Küçük, Cevdet. "Balkan Savaşları", Cilt 5, İstanbul: İslam Ansiklopedisi, 1992, 23-25.

Landemont, Ambroise de (Cte) *L'élan d'un peuple: la Bulgarie jusqu'au traité de Londres, 1861-1913*, Paris: Librairie Plon, 1914.

Okur, Mehmet. "Balkan Savaşları", *Balkanlar El Kitabı*. Cilt I, Ankara: KaraM&Vadi 2006.

Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Poincaré, Raymond. *Au service de la France: neuf années de souvenirs, L'union sacrée, 1914*. Paris: Librairie Plon, 1927.

Soysal, İsmail. "Türk - Fransız Siyasal İlişkileri (1921 - 1984)", *Belleten*. Cilt 47, sayı 188 (1983): 959-1044.

Soysal, İsmail. "Türk - Fransız Diplomasi Münasebetlerinin İlk Devresi," *Belleten*. Cilt 3, Sayı 5, 6 (1953), 63-94.

Şarlak, Levent. *The Times Gazetesi'ne Göre Balkan Savaşları*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü (Yakınçağ Tarihi) Anabilim Dalı, 2017.

Turan, Ömer. "II. Meşrutiyet ve Balkan Savaşları Döneminde Osmanlı Diplomasisi" *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç* Ankara 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih 1789-1994*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1995.

Uygur, Fatma. *Fransız Diplomatik Belgelerinde Balkanlar 1912-1913*. İstanbul: Hiperyayın, 2023.

Yetişgin, Memet ve Başkan, Ömer Fatih. "Yeni Pazar Sancağı Üzerinde Avusturya-Macaristan, Sırbistan Ve Karadağ'ın Hâkimiyet Mücadeleleri (1878-1909)" *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 118 Sayı: 232 (2018): 9-32.

Sürelî Yayınlar

Bulletin quotidien de Presse Étrangère, 5 Septembre 1919.

Journal des débats politiques et littéraires, 22. 12. 1912.

Journal des débats politiques et littéraires, 09. 07. 1913.

Le Drapeau: journal quotidien révisionniste, 24. 07.1894.

Le Temps, 22.12. 1912.

Le Temps, 31. 02. 1913.

(Francis Charmes) *Revue des deux mondes: recueil de la politique, de l'administration et des moeurs*, 01. 03. 1913.

İnternet Kaynakları

Aydın, Mithat Aydın. "Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden Kopuşu Sorunu (1912-1913)" <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/637281> Erişim: 20. 07. 2022.

<https://www.jstor.org/stable/1404857?seq=3>, Erişim 20.10. 2023.

<https://paris-be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> . Erişim 07. 07. 2023.

https://fr.wikipedia.org/wiki/Modus_vivendi Erişim 12. 12. 2023

İsmet Görgülü, <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/balkan-harbi/> Erişim 20. 09. 2023.